

MATIČNÍ LISTY

VZPOMÍNÁNÍ NA RUKOPISY. RUKOPISY KRÁLOVÉDVORSKÝ A ZELENOHORSKÝ V MEMOÁRECH

Dalibor Dobiáš (Praha)

Remembering the Manuscripts. The Manuscript of Dvůr Králové and the Manuscript of Zelená Hora in Memoirs

Abstract: In the memoir literature developed in the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century, the Manuscript of Dvůr Králové and the Manuscript of Zelená Hora represented unique figures of memory as works of art and attacked and defended symbols of the historical roots of the Czech nation. In memoirs, in particular by Czech writers and participants in the disputes over the manuscripts, they thus appeared in at least three forms: as a means of national initiation; as a subject of defence that integrated the nation (actually also in the contrasting reflections of some German-Czech authors); finally, after T. G. Masaryk's revelation of their origin, as the basis of the new, critical identity of the Czech nation. Apart from the factual value of these memoirs in comparison with the press, correspondence and other sources, especially concerning private information, attention should also be paid to conflicts between individual approaches to the two manuscripts and their multilayered identities as well as narrative procedures as an instrument to overcome associated conflict points of the past.

Keywords: Manuscript of Dvůr Králové – Manuscript of Zelená Hora – memoir literature – second half of the 19th century – beginning of the 20th century

Rukopisy královédvorský a zelenohorský (RKZ) figurují dnes v širším povědomí v souvislosti se spory o jejich středověký původ, resp. jeho athenaejskou kritikou roku 1886. Cílem přednáškového cyklu Matice české, který se uskutečnil na jaře 2017 při příležitosti dvoustého výročí jejich „nalezení“, bylo naproti tomu osvětlit pozadí těchto sporů, často jen málo známou úlohu, kterou RKZ při formování novodobé české společnosti v 19. století zaujímaly, jako tehdy nejvydávanější a nejpřekládanější česká literární díla, předmět výuky, oslav a uměleckých a dalších zpracování, a jejich rezidua. K tomu se vztahuje rovněž následující příspěvek. Vystoupení Václava Petrboka, Milana Ducháčka a Václavy Kofránkové, kteří na jaře promluvili, přinese počátkem roku 2018 monografie Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Studie z recepce v kultuře a umění, připravovaná v nakladatelství Academia.

Značnou oblibu memoárů v závěru 19. století lze spojit s rozvojem publicistiky, oslavující významné muže a ženy

národa, resp. se soudobými reflexemi formování novodobé společnosti a hledáním místa individua v ní vůbec.¹ RKZ se staly jedním ze symbolů národního společenství – zprvu v diskusích a střetech vlasteneckých elit, od třicátých a čtyřicátých let s rozvojem českojazyčných médií a školské výuky postupně i mezi širší veřejností –, roku 1886 však byly označeny za romantické falzum a následně de facto dekanonizovány. Umožňují tak jako významný referenční bod jedinečný vhled do soudobé memoárové literatury přinejmenším ve třech provázaných ohledech. Jejich rozbor může:

a) osvětlit „iniciační“ úlohu literatury při české národní sebeidentifikaci v době „národního obrození“² a její četná opakování;

b) prohlubit poznání skutečnosti, že obrany jejich pravosti nebyly vnímány jako přísně vědecká otázka, nýbrž i jako integrativní prvek české společnosti, její distinkce vůči „cizímu“;

c) ukázat ovšem také starší základy, o něž se mohly po roce 1886 opřít při dalším formování české společnosti jak

¹ Memoárová literatura procházela sice v řadě svých podob (drobných vzpomínkách, stylizaci povídek jako vzpomínek podepřených fakticitou, záznamech a denících apod.) českou literaturou celého 19. století, jako literární žánr se zde však konstituovala zvláště od 60. let 19. století, kdy se objevily *Paměti z mladších let života* Jana Kollára (1863) a současně s nimi i další texty. Roku 1901 konstatoval Václav Flajšhans, že „[m]álo jest knížek, které by se v určitých kruzích inteligence těšily takové oblibě jako memoáry, paměti, zápisky, deníky a jak se ještě takové přímé zprávy autorovy o sobě a svých jmenují“ (FLAJŠHANS 1901). Rostoucí úspěch memoárů vedl nakladatele, aby vhodným kandidátům přímo navrhovali jejich vydání (viz např. TOUŽIL 1906, s. 62). Přesto se množily, vedle kritických postojů k fakticitě těch či oněch pamětí, i stesky na poměrnou chudobu českých memoárů, na skutečnost, že díla významných osobností zůstala nedokončena, pouze ve zlomcích apod. a že se často až přespříliš soustřeďují na dobu dětství proti pozdějším významným dějům národa (FLAJŠHANS 1901; NOVÁK – NOVÁK 1936/1939, s. 814 ad.). Literární hodnota pamětí, patrná nejpozději od modernistických reflexivních přístupů k žánru, např. v *Konfesích literáta* Josefa Svatopluka Machara (1901), v očích posuzovatelů naopak zpravidla stála pod jejich cenou historickou.

² MACURA 1995, s. 120n; COOPER 2012.

oslavy „českého“ rukopisového boje v *Athnenaeu*, tak další obrana *RKZ*.

Žádné české umělecké dílo 19. století navíc nedošlo ve vzpomínkách současníků, zvláště spisovatelů, vědců a účastníků rukopisových sporů, stejně široké pozornosti, a to i přesto, že *RKZ* netvoří konstantní motiv memoárů,³ resp. jejich iniciační, integrativní a další funkce se v nich ocitají v konkurenci jiných textů a médií.⁴

V následujících řádcích věnujeme pozornost těmto třem okruhům v memoárové literatuře, dále však i strategiím autorů vzpomínkových děl a strukturálním funkcím, jež v nich *RKZ* plnily. Žánr totiž, jak naznačeno, nabízel spíše než ne-strannou kroniku 19. století možnost spojit veřejné se soukromým, a dodat tak oběma sférám existence i navenek smysl. V souvislosti s tím docházelo k selekci a stylizaci výpovědí o minulosti, které se v té či oné míře, na rozhraní vlastní zkušenosti a optiky nové doby, vymezovaly vůči figurám kolektivního vzpomínání a nově rekonstruovaly kolektivní paměť.⁵ Hledajíc nadosobní smysl života, nabývala často ambivalentní vzpomínka vyhraněných rysů, zároveň znaků, které ji pojily s určitým společenstvím, názorovým proudem, v rovině druhotné sémiotické struktury literárním žánrem apod., a spojovala se přitom s očekáváním a praktickými publika memoárové literatury.⁶

Trojí podoba vzpomínání na Rukopisy

Iniciační úloha Rukopisu královédvorského

Jazyk a literatura se jako médium vlastenecké iniciace v prostředí mnohonárodnostního habsburského státu, která měla spolkové či náboženské rysy,⁷ pochopitelně objevily již ve vzpomínkách na dobu, která nálezu *RK* předcházela – např. František Palacký modelově vyzdvihl prosbu Jana Bakoše roku 1813, aby mu vyložil nesrozumitelná místa v soudobých českých spisech, a svůj tehdejší stud z toho, že toho nebyl schopen.⁸ *RK(Z)* jako literární artefakty v původní češtině ovšem nabízely konkrétnost, jednu z vlast-

ností figur vzpomínání, a vlastenecké iniciace tak katalyzovaly. Tuto jejich funkci dokumentují přímo v době nálezu nadšené autobiografické zápisky Františka Palackého z roku 1819⁹ anebo – již v podobě memoárů jako jedna z prvních prací tohoto typu – dosud vůči iniciačnímu působení *RK* příznačně poněkud nevyhraněné vzpomínky Jana Kollára na jeho jenská studia v desátých letech (*Paměti z mladších let života*, tiskem 1863):

„Jednou dostav od Šafaříka z Prešpurku opisy a zlomky právě tehdaž skrze pana Hanku nalezeného Rukopisu kralodvorského, doručil mi je v obálce zapečetěné mezi vyučováním. Na obálce ale nalézal se přípis od pana Benediktioho, v němž mi nejprve vypravoval cosi o těchto nalezených pokladech, ku konci pak napomínal k věrnosti a k setrvalosti v lásce k národu, v němž jako by o mé národnosti byl pochyboval. Já vzav péro v tom okamžení poděkoval jsem se mu za sdělené poklady, a přislíbil, že za krátký čas přečtené jemu je navrátím. Skončil jsem psaní následující závěrkou:

„Což pak příteli ten hadový chce na konci ocásek: Bud' ty jenom věrný národu – já vždy budu!“

(KOLLÁR 1863, s. 253)

S tím, jak výchovu k zemskému vlastenectví postupně překrýval na minulost orientovaný nacionalismus,¹⁰ zprostředkovávala *RK* stále výrazněji vzdělávací soustava českých zemí a prostřednictvím národně angažovaných učitelů vytvářela prostředí pro národní iniciaci, v níž hrály kulturní a literární hodnoty Hankova nálezu nemalou roli.¹¹ Učitel Karla Václava Raise Josef Wunsch, který údajně nebudil velké nadšení pro českou literaturu, „[j]en oba rukopisy vykládal svěže, vlastenecky a s větší láskou, potom životopis Komenského [...] na základě knížky Zoubkovy“.¹² Významnou roli přitom hrála i četba novin, časopisů a populární literatury s historickými prvky,¹³ jež se rozšiřovala také mezi mládeží. Látky *RK* se dokonce stávaly základem literárních prvotín.¹⁴

³ V dalších se zpřítomňují okrajově, např. v charakteristice Oldřicha Seykory jako „statečn[ého] obránce pravosti Rukopisu královédvorského“ (GUTH-JAR-KOVSKÝ 1929, s. 127), eventuálně jako obecná součást jazyka a jeho ustálených obrátů: „[J]ediný zdál se, mít chuti na ty vrahy“ (FRÍČ 1960, s. 201).

⁴ Zvláště spisovatelé vzpomínali na zážitky, jež představovala pro jejich tvůrčí počátky četba Máchova *Máje* (např. JIRÁSEK 1932, s. 294) či děl současnějších (MACHAR 1984, s. 69n).

⁵ ASSMANN 2001.

⁶ Memoárům se v daném směru ostatně blíží i biografie a svědectví současníků, ať už se jedná o osoby nejbližší (vzpomínky Marie Gebauerové či Alice Masarykové na otce), či vzdálenější (svědectví, jak *RK* zapůsobil na mladého sochaře Václava Levého; ANONYM 1870). Ani hranice mezi memoáry, fejetony, historií apod. není vždy zřetelná. Například *Vzpomínky a úvahy starého vlastence* Jakuba Malého, které obsahují výklady mj. o nálezu *RKZ* a založení Muzea jako o počátku nového rozvoje národního ducha (MALÝ 1872, 24n), představují spíše dějiny obrození podepřené osobní autoritou a objektivizovanými zkušenostmi. K možné klasifikaci memoárů srov. např. VÁLEK 1984, s. 24n.

⁷ Proti Vladimíru Macurovi, který dobově užil příměrů „klubu“ či „tajné společnosti“ (MACURA 1995, s. 119n), akcentoval David L. Cooper paralely náboženské (COOPER 2012, s. 13n), přičemž argumentoval mj. obranou původního slovanského náboženství v *RK*: iniciace se mu tak jevila i jako (zpětná) konverze.

⁸ PALACKÝ 1898, s. 7.

⁹ Srov. PALACKÝ 1898, s. 28–29. Dle starožitého *RK* příznačně zvolili svá vlastenecká křestní jména Václav „Bolemír“ Nebeský, Karel „Slavoj“ Amerling či Václav „Záboj“ Mařík ad.

¹⁰ LENDEROVÁ – JIRÁNEK – MACKOVÁ 2009, s. 182.

¹¹ Srov. PETRBOK, b. d. *RKZ* se objevily ve školních osnovách jako pomůcky pro studium češtiny spolu s Dalimilovou kronikou a Rožmberskými právy prvního roku 1849, třeba říci, že vedle *Písňe o Nibelunzích* a dalších středověkých německých děl (ANONYM 1850, s. 689). Zvláštní roli v jejich popularizaci měly Čelakovského *České čítací knihy* (1852; srov. např. JIRÁSEK 1932, s. 286–287). S *RKZ* se ovšem studenti gymnázií mohli seznámit už v době předbřeznové: např. Václav Nebeský v polovině 30. let 19. století v německém překladu Svobodově (WURZBACH 1869, s. 110), Hermenegild a Josef Jirečkové na počátku čtyřicátých let v knihovně piaristického gymnázia v Litomyšli. Hermenegild Jireček zpětně svoji vzpomínku stylizoval: „Od té doby, co jsme četli Záboje a Jaroslava, pocítili jsme hluboko v srdci svém, že jsme Čechové. Nemluví ani o zápalu, jenž vzbuzen byl básnickými krásami jednotlivých zpěvů“ (JIREČEK 1909, s. 12–13).

¹² RAIS 1934, s. 231.

¹³ Alois Jirásek, který *RK* poznal na přelomu 50. a 60. let 19. století za výlohou broumovského knihkupectví, vzpomínal, že jej vábil ne tolik vlastní text jako Mánesovy ilustrace: ty ovšem prý již vnímal optikou rozvíjejícího se mýtu husitství: „[V]zpomněl jsem si při nich na obrázky, které jsem vídal v Hronově u kupce Vlacha v časopise Erinnerung, na Žižkovo narození, na Žižkovo smrt. Bylyť jim kresbou tak podobny“ (JIRÁSEK 1932, s. 286).

¹⁴ ŠUSTA 1947, s. 170.

Naopak přímo *RK*, podobně jako přednášená staročeština, nezřídka působil nesrozumitelně a odtažitě, jak dokládají zvláště svědectví starších předběrných generací.¹⁵

Víceступňový školský systém, nezřídka v národnostně rozdílných, tradičnějších vesnických a maloměstských – i otevřenějších prostředích větších měst, ve spojení s vzdělávací rolí rodiny a církve ovšem nutně vedl, pokud jde o figury vzpomínání, ke střetům. Memoáry dokládají, že napětí, v němž se mladí lidé ocitali, patřilo k rozšířeným zážitkům doby:

„Mne toto zaujetí [16. a 17. stoletím] přivedlo dokonce pak k epizodě, jež mohla mítí nemilé následky ve škole. Měli jsme za domácí úkol načrtnouti průběh a následky třicetileté války. Zhostil jsem se ho s vervou a nikoliv bez ambice spisovatelského výkonu, v němž ovšem nechyběla omšena fráze o pochodni v Praze rozžehnuté a po třiceti letech zhašené. Ježto jsem však psal také o hanebnostech ničemného rodu habsburského proti českým evangelíkům, vyvolal jsem tím strnulý běs profesora Bartáka. Vlastní rukou vytrhl úlohu ze sešitu, který jsem musil pak celý přepisovati.“

(ŠUSTA 1947, s. 106)

Příslušná situace posilovala i mezi mládeží, zvláště od 50. let 19. století, národnostní antagonismy, resp. přenášela *RK* jako symbol na jejich průsečík: např. Svatopluk Čech později vzpomínal, že obě památky hrály v rámci středoškolských sporů o úroveň někdejší kultury Němců a Čechů roli a z tohoto důvodu se stávaly předmětem studia, zvláště českých studentů. Svoji vzpomínku stylizoval: „Byli jsme při těch zápasech ve výhodě [...] i větší znalostí věci, neboť kdežto oni pochytili leda sem tam povrchně nějakou námitku z Tagesbota, hltali jsme [...], kde co na obranu této věci, pro nás tehdy nejdůležitější, bylo napsáno.“¹⁶

Identitotvorné funkce měly, jak známo, i početné besedy, umělecké pořady a slavnosti, v jejichž rámci se *RK* v deklamacích, zhudebněných apod. uplatňoval často za výrazného podílu vlastenecké mládeže.¹⁷ Mladí i starší se v rámci vlasteneckých poutí a dalších festivit vydávali i na místo nálezu *RK* do Dvora Králové, resp. do pražského Muzea, kde si mohli rukopis prohlédnout.¹⁸ Memoáry, spolu s dalšími prameny, dokumentují místo *RK(Z)* v síti těchto praktik, zrcadlí význam, který vlastenci příslušným komemorativním aktům přikládali, plynulé přechody starších společenských podniků do národně angažovaných oslav (např. divadelní představení dle *RK*, které bylo inspirováno školní výukou, a do jisté míry

překvapilo i pro učitele)¹⁹ i jejich rozvoj a diverzifikaci ve druhé polovině století.²⁰

Obrany Rukopisů jako prostředek formování národní společnosti

„Obrany“ *RKZ* před množící se kritikou jejich podvrženosti, jež do širší české veřejnosti pronikly zvláště s tzv. tagesbotskou aférou na přelomu 50. a 60. let 19. století a ovlivnily i výše zmíněnou komemoraci Hankova nálezu mezi mládeží, popsal Mojmir Otruba jako jeden z převážně autoreferenčních prostředků smelování českého národa ve druhé polovině 19. století.²¹ Neméně výrazně než vědecké a publicistické práce dokumentuje uvedené prostředky memoárová literatura tam, kde *RKZ* brání. Je však třeba uvést, že Otruba neanalyzoval diskurs o obou nálezech v německo-jazyčném tisku, který nezřídka nebyl ani ve vědeckém prostředí a tím spíše v publicistice, resp. memoárech prost nacionální polemiky.²² Ve stylizaci rukopisových obran je tudíž záhodno přinejmenším pracovně rozlišit vedle integrativní také distinktivní identitotvornou složku, utvářenou konkrétně „proti dominantní kultuře, což je typický případ menšin“.²³

Tak učitel a propagátor moderní výchovy Konstantin Antonín Viták, který působil ve Dvoře Králové v napjatých letech vyhlášení dualismu 1865–1868 a sepsal při příležitosti oslav 50. výročí nálezu *RK* historii města, nechal ve svých polodějepisných pamětech sporům o *RKZ* na přelomu padesátých a šedesátých let vystoupit v mytizované podobě, v níž v duchu obran dominovaly sebeočista společnosti v rámci mýtu národa a vyčlenění jeho mravně nedůstojných odpůrců:²⁴

„Brzo však [...] shlukla se bouře nad hlavou Hankovou a Rukopisem [*RK*]. Počali totiž Kuh, Büdinger a Fejfalík pokoušeti se o to, Rukopis za *bídny falzifikát* vyhlásiti; což se jim však nepovedlo. Tento *trojlístek vrhal hanu* na Rukopis a Hanku tak dlouho, že H. cítil se nucena k obhájení *své cti* Davida Kuha [...] r. 1858 zažalovati.“

(VITÁK 1904, s. 336–337; zvyrazňujeme my)

Podobně modelové postupy se nejčastěji objevují příznačně v popisech nadosobních událostí celospolečenského dosahu, kde byli autoři nejvíce vystaveni publicistickému diskursu o *RKZ*.²⁵ Informativněji popsal Viták naproti tomu průběh jubilejní slavnosti ve Dvoře Králové roku 1867, jejímž svědkem byl; referoval např. o úředním výslechu Jana Šafra,

¹⁵ Srov. např. TOMEK 1904, s. 23. Nadšení se tak nepojilo vždy s textem *RK* samým: Josef Šusta sebekriticky vzpomíná, že „Lechové [v jeho školském vlasteneckém literárním pokusu] mluvili na svých poradách s patosem souvěkých úvodníků“ (ŠUSTA 1947, s. 170). Zájem o *RK* převážně jako kulturní fenomén ilustruje i vzpomínka novináře Josefa Vejvary, který se prý ve druhé polovině století ve Dvoře Králové učil na kupce, a když se dozvěděl o Hankově nálezu, vydal se sám pátrat po podobných starožitnostech do podkroví domu, způsobil škodu a z učení byl vyloučen (VEJVARA 1911, s. 90).

¹⁶ ČECH 1893, s. 158; srov. zrcadlově z „německé“ perspektivy MAUTHNER 1910, s. 135.

¹⁷ Srov. ANONYM 1841; SVĚTLÁ 1958, s. 195; obecně ŠIMA b. d.

¹⁸ FRIČ 1957, s. 99 a 137.

¹⁹ ČECH 1899, s. 158; HELLER 1916, s. 58.

²⁰ Srov. např. TOMEK 1904, s. 450.

²¹ OTRUBA 1970.

²² Srov. DOBIÁŠ et al. 2014. Přímou o „génii lži“, na němž stojí český národ, mluvil v souvislosti s *RKZ* již roku 1861 Friedrich Hebbel (HEBBEL 1861, s. 251). Figura se opakovala i později, viz níže.

²³ Srov. ASSMANN 2001, s. 133n.

²⁴ Srov. OTRUBA 1970.

jednoho z údajných svědků nálezů *RK* roku 1817, jehož se sám účastnil.²⁶

Príslušné modely, které se uplatňovaly i proti domnělým i skutečným českým „odpadlíkům“,²⁷ působí nejnápadněji v memoárech z doby, která již *RKZ* vesměs datovala do 19. století, tedy při popisu tzv. realistické kritiky obou nálezů ve druhé polovině osmdesátých let. Jakkoli tu už vlastní otázka autenticity *RKZ* zpravidla nestojí v popředí, obránci, vědci a publicisté zpochybňující středověký původ *RKZ* jsou tu nadále, jako v obranách, posuzování převážně z národně schematizované stránky mravní:

„Vlčka tísnilo, že prof. Masaryk byl hlavou a střediskem kruhu, z něhož vzešla sebevražedná myšlenka, přimknutí k jiné národnosti, kterou Vlček celým svým přesvědčením musel ovšem odsuzovat. A tu se stalo, že prof. M., potkav se s ním v zahradě, mu řekl vesele [...]: Strojíme funus [...] Rukopisům. [...] K tomu se přidružila okolnost, že prof. Gebauer nezpravil o nových svých objevech kolegiálně příslušných kruhů českých, nýbrž vystoupil s nimi v publikaci německé.“

(KRÁSNOHORSKÁ 1928, s. 194)

Výrazy, jež Eliška Krásnohorská volí v jiné vzpomínce („Zle jsem si vytýkala, že jsouc přece nevědomou laičkou, opovažuji se pocitovat nejslabší stín podezření proti památce, která každému srdci vroucně českému byla posvátnou, i nenáviděla jsem ten svůj mlhavý pocit rouhavý“²⁸), dokládají, nakolik ještě v 80. letech 19. století a následně otázka *RKZ* souvisela s původní vlasteneckou iniciací, resp. konverzí, a takto vedla jejich obranu.

K osvětlení distinktivní složky obran, resp. její poměrné blízkosti složce integrativní a jejích specifik, nahlédneme stručně *RKZ* v memoárech německých.²⁹ Zatímco pro cesto-

vatele do Prahy ve 20. a 30. letech 19. století byly památky zdrojem romantického zájmu,³⁰ který tu a tam přetrvával i dále,³¹ pro německočeského básníka Moritze Hartmanna se již jevily – zrcadlově k české mytologii – jako počátek českého nacionalismu:

„Vydáním tohoto rukopisu, který měl dokázat, že staří Čechové [Czechen] měli jazyk, národnost a konečně literaturu, začíná v Čechách [Böhmen] nový život, který byl na počátku jen jako úzký potůček tichý a skromný, brzy však, třebaže příliš nezmohutněl, tekla dále mnohem hlučněji.“

(HARTMANN 1861, s. 141)³²

Jestliže čeští autoři vnímali čítanky jako prostředek rozvoje národní identity, německočeský autor Fritz Mauthner hovořil o jejich roli při „potlačování německého [národního citu]“.³³ Hojným motivem řady dalších pamětí jsou poukazy na neúplnost české kultury, ba na lži, na nichž se zakládá česká existence.³⁴ V dílčích momentech (např. odsudcích Václava Hanky), ale i v patrně vícevrstevnatosti identit (nostalgický sentiment pro *RKZ*³⁵) a nejednou ve snahách o smířlivý soud po roce 1886,³⁶ se české i německé vzpomínání na *RKZ* překrývají.

Vítězný rukopisový boj jako novodobý mýtus

Pro kritiky *RKZ* v osmdesátých letech a sympatizanty s nimi náležel spor, jak dokládají i jejich paměti, k událostem, o něž také nadále opírali svoji identitu. Příslušná – kritická – iniciace leckdy vykazuje rysy překvapivě blízké zprávám o prvním seznámení s „poklady“ národa v době před rokem 1886, a osvětluje tak příležitostně vystupující spory o to, zda na podvrženost *RKZ* upozornili jako první Češi, či Němci.³⁷ Na čerstvého studenta historie Josefa Šustu zapůsobily iniciačně

²⁵ Porozumění argumentům obran nelze ovšem, vzdor deklarovanému zájmu o ně, přeceňovat (ŠUSTA 1947, s. 195). Zvláště paměti Josefa Václava Friče, jež vznikly v době rukopisových sporů kolem roku 1886, obsahují spíše jen tradiční, žurnalistické argumenty na obranu *RKZ*, zabarvené i proměnou jeho vztahu k Václavu Hankovi, např. „Potřebuje kdo makavějších důkazů o pravosti také, Zelenohorského rukopisu [...]? – Probuň! Kdož roku 1817, kdež i podnes naskytl by se v našich vlastech tak ohromný genius?“ (FRIČ 1957, s. 378).

²⁶ VITÁK 1904, s. 361.

²⁷ Například J. V. Frič obvinil ve svých pamětech v duchu dobových zvěstí Václava Nebeského, že připravil Davidu Kuhovi podklady k tagesbotské kritice, a to proto, „aby vypíchl Hanku z bibliotékářství“ (FRIČ 1960, s. 516).

²⁸ KRÁSNOHORSKÁ 1927, s. 117.

²⁹ Výrazu „německý“ zde užíváme především v jazykovém slova smyslu, při vědomí jeho víceznačnosti.

³⁰ Takto např. August Heinrich Hoffmann, resp. Hoffmann von Fallersleben, známý dnes jako autor německé hymny, ve vzpomínkách na svoji cestu do Prahy roku 1834, na níž se setkal s Karlem Egonem Ebertem, Františkem Palackým, Pavlem Josefem Šafaříkem, Václavem Hankou ad., v knize *Mein Leben* (Můj život, 1868). Třebaže vyslovil jistou distanci k českým partnerům (HOFFMANN 1868, s. 237), uvedl, že v dané době nikdo o *RK* nepochyboval a diskrétně a obezřetně odkázal na pochyby o něm z konce padesátých let. Srov. i GUTZKOW 1875, s. 91.

³¹ Srov. např. paměti německého spisovatele a slavisty Friedricha Bodenstedta *Erinnerungen aus meinem Leben* (Paměti z mého života; BODENSTEDT 1888, s. 414), který sám z *RK* překládal, vyznačující se úctou k Václavu Hankovi a rozpaky z „falza“ *RK*. Pro Gustava Freytaga figurovaly „tajuplné narážky“ na *RK* Ferdinanda Břetislava Mikovce pozitivně jako doklad jeho učenosti, aniž německý spisovatel přímo snižoval význam Hankova nálezů (FREYTAG 1887, s. 577).

³² Sám Hartmann ještě přeložil ve čtyřicátých letech část *RK* do němčiny (*Neuere Gedichte* /Novější básně, 1847/).

³³ Srov. MAUTHNER 1910, s. 132. „My němečtí školáci jsme opouštěli gymnázium, aniž jsme se od učitelů dozvěděli, že ve středověku existovalo německé básnictví. Ale my němečtí školáci jsme se museli čtyři semestry propracovávat českými básněmi [...]. Věděli jsme dokonce, že to jsou padělky, a učitelé to věděli také“ (Tamtéž); za odkaz vděčím Václavu Petrbokovi. Podobně jako Mauthner vzpomínal s odporem na povinnou gymnaziální výuku *RK* v padesátých letech o devět let starší Ludwig Prizbram von Gladona, rakouský novinář, úředník a diplomat narozený v Praze: „Zatímco nás nenechali přečíst jednu jedinou strofu z Písne o Nibelunzích, museli jsme znát nazpaměť Rukopis královédvorský. Kdo by se tehdy bával odvážit vyslovit pochybu o jeho pravosti, tomu by se bylo zle vedlo. Vedli nás v útvaru do Muzea, kde byl za sklem a zámkem uchovávan tento poklad, a uctivě jsme pozorovali pergamenové listy a jejich náleze“ (PRZIBRAM VON GLADONA 1910, s. 27–28).

³⁴ PRZIBRAM VON GLADONA 1910, s. 28 a pozn. 22.

³⁵ MAUTHNER 1910, s. 132.

³⁶ Například i citovaný Fritz Mauthner usiloval ve svých pamětech o vyváženost soudů: nad „zcela bezcennou“, nacionálně zatíženou epiku *RK* postavil drobnější lyriku. Ocenil své vzdělání v historické jazykovědě, a dokonce se pokoušel s padělatelem do jisté míry souznít. Přitom však kupř. zdůraznil, že důkazy o padělanosti podali Němci.

³⁷ Srov. pozn. 36.

„Věc mne zajímala tím více, že jsem si z Budějovic odnesl v této otázce namnoze jen zcela zmatené výklady obhájců, zčásti z pochybného hájemitví Hattalových povídaček. [...] Úplně jsem ještě sice neporozuměl této bystré studii kritické, ale byl to první dotek s ovzduším, v němž jsem měl vzápětí tak hluboko zakotvití. Víra v Rukopisy, tak důležitý pilíř mého dosavadního názírání na národní dávnověk, spadla se mne takřka naráz, a podobně jako u rozchodu s dětskou vírou náboženskou, prošlo to bez bolestného ořesu, spíše jako cosi samozřejmého. Veškerý ten inventář zvučných hesel [...] se mi takřka neslyšně rozpadal jediným nárazem, a lehkost, s jakou jsem to přijal, dosvědčovala jeho pouze konvenční, nikoliv bytostnou hodnotu.“

(ŠUSTA 1947, s. 195)

Vzpomínku na rukopisový boj v mýtus počátku ve smyslu Rolanda Barthesa přitom převáděla už některá vyjádření kritiků z roku 1886. Tomáš Garrigue Masaryk v *České otázce* (1895) uváděl: „[N]ešlo jen o národní rozum, než i o národní mravnost; přirozeně a docela logicky zahájená takto kritika vedla k revizi celé duchovní organizace národní, až konečně i politické. Ustavily se dva tábory, starovlastenecký a pokrokový“.³⁸ Později, jako prezident, vzpomínal méně vyhrčeně v *Hovorech* s Karlem Čapkem³⁹ a ještě smířlivější postoj byl vlastní dalším vzpomínkám.⁴⁰

Zřejmě nejvyhrčenější případ oslavné mytizace rukopisového sporu představuje vzpomínkový soubor Jana Herbena *Boj o podvržené Rukopisy* připravený k 25. výročí athenaejské kritiky roku 1911.⁴¹ Jakkoli nelze odhlédnout od obnovy sporů v této době, jež vedla mj. k tragické sebevraždě archeologa Josefa Ladislava Píče 19. prosince 1911, a sám tento soubor pů-

sobí různorodě (zvláště patrná je distance Jaroslava Golla od daných oslav⁴²), perspektiva pořadatele Herbena, mytizující obránce i kritiky a přímo se prolínající s texty přispěvatelů, vystupuje už z titulní válečné metafory a přívlastku, vyčlenění otázky RKZ z nadnárodních souvislostí⁴³ a výroků, kupř. že RKZ „nikdy nebyly všeobecně uznávány za pravé od mužů učenných“.⁴⁴ Starších Masarykových slov a svých předchozích prací Herben využil i ve vlastních, jinak informačně cenných pamětech roku 1935: „Rukopisy byly kámen, o nějž se rozrážely dva světy. Objevila se mladá generace, která měla vyšší vědecké vzdělání a vyšší mravní ideály, která měla v sobě kus světovosti proti provincialismu, vlastenectví proti vlastenčení.“⁴⁵ Obránci zde i jinde nabývali nezřídka bizarních podob.⁴⁶

Pro kritičtější, vědecky aktivní představitele starších generací započala, jak naznačují memoáry, konfrontace s R(K)Z nezřídka už před rokem 1886. Ve sporu o RKZ se totiž od šedesátých let množily a prohlubovaly argumenty v neprospěch RKZ a sílily vnitřní pochyby.⁴⁷ Výmluvná jsou svědectví o existenci periferních společenství, v nichž pravost RKZ nebyla dogma.⁴⁸ Albín Bráf a další vzpomínali na odhalování skrytých pozic k RKZ v osmdesátých letech.⁴⁹ Augustu Sedláčkovi tak byli sice „cizí“ kritikové jako Julius Feifalik „směšné postavy, protože všechna česká inteligence v rukopisy věřila,“ a jeho pochyby se týkaly nejvýše stáří RZ, ale „Šemberovy námitky otrásl [...] věrou. [...] Šembera [...] znal pravidla české řeči a slohu a [...] v té příčině se mu vyrovnali snad jeden nebo dva v české společnosti“.⁵⁰ Obhájci RK(Z) ovšem v duchu svých politických afilací v rámci modelu obran přece nezřídka napadali pozice, z nichž vystupovala athenaejská kritika – protějškem zmíněného Herbenova souboru byly ještě čtvrtstoletí po roce 1886 i staronové výtky pokleslosti a národní odrodilosti kritiků⁵¹ – a obhajovali své „vlastenecké“ jednání.⁵²

Zatímco již generace moderny v devadesátých letech vnímala kritiku RKZ jako iniciační moment vlastního uměleckého směru, ač se v ní orientovala omezeně a věcný zájem

³⁸ MASARYK 1895, s. 164.

³⁹ ČAPEK 1990, s. 107.

⁴⁰ Srov. např. HILBERT 1926; URZIDIL, c. p. ADLER 2010, s. 17. Po vědecké stránce usilovala o objektivitu, se zohledněním „pravdy“ obhájců RKZ, zvláště pojednání Josefa Hanuše (např. HANUŠ 1906).

⁴¹ Publikace obsahuje příspěvky Jana Herbena, Jaroslava Golla, Jindřicha Vančury, Josefa Krále, Jiřího Polívky, T. G. Masaryka, Josefa Truhláře a dobové materiály (mj. text Karla Tůmy, jehož Herben začlenil mezi obháje RKZ a demonstroval na něm jejich účinný slovník: např. „koterie“ kolem T. G. Masaryka, její „zběsilá skepse“ zasahující do „upřímných srdcí“; TŮMA 1911, s. 56n).

⁴² Historik zdůraznil lítost z odchodu Jana Gebauera, a aby alespoň zčásti vyhověl „přání redakce“ (GOLL 1911, s. 26), připojil anekdotu, jež dokládala jeho vlastní přerod pod vlivem „důvod[ů] rozhodn[ých]“, totiž nové vědy, a zopakoval své argumenty. Sám spor vnímal jen jako minulost, a zalitoval, že do nových národních střetů přinesl málo kultury. Přitom vítězství realistů omezil na vědeckou rovinu, a spíše než příkoří, jehož se jim roku 1886 dostalo, zdůraznil své pochopení pro obránce, kteří pozbývali, „co bylo kusem národní víry“ (GOLL 1911, s. 25).

⁴³ „Nemluvě o cizích jako Feifalikovi, roku 1877 vystoupil s útokem vídeňský prof. Vojtěch Šembera, roku 1879 brněnský prof. Ant. Vašek“ (HERBEN 1911, s. 4). Herben přitom čerpal ze staršího rukopisového diskursu, který mj. marginalizoval zahraniční kritiku, také jinde deklaroval neumělost padělatelů, analogeticky úvahám obránců o filologické nezpůsobilosti Václava Hanky, apod.

⁴⁴ HERBEN 1911, s. 3.

⁴⁵ HERBEN 1935, s. 89.

⁴⁶ Srov. i MACHAR 1984, s. 222.

⁴⁷ Srov. DOBIÁŠ et al. 2014.

⁴⁸ Kupříkladu J. S. Machar takto vylíčil hospodu U Tomáše na pražské Malé Straně v kruhu Jakuba Arbesa (MACHAR 1984, s. 266). Podle Jana Herbena roku 1885 většina redakce *Národních listů* kolem Gustava Eima již v pravost RKZ nevěřila (HERBEN 1935, s. 250).

⁴⁹ BRÁF 1922, s. 16.

⁵⁰ SEDLÁČEK 1997, s. 84.

⁵¹ Např. Herbenem citovaný TŮMA 1911.

⁵² Takto, z pozice autority vlastenecké české vědy, popsal situaci např. historik Václav Vladivoj Tomek, jehož spor roku 1886 donutil vystoupit deklarativně na obhajobu pravosti RK: vycházejí ze schématu rukopisových obran, označil za vlastního iniciátora sporu Jana Gebauera, proti němuž vystoupil Josef Kalousek (TOMEK 1905, s. 462). Spor a vlastní účast rekapituloval lapidárně (své tehdejší články nemá při ruce a osvědčení o pravosti RK napsal z uložení muzejního výboru) a uzavřel generačně, aniž se vyjádřil k výsledku, útokem na pouhý politický cíl T. G. Masaryka: „[K]e Gebauerovi připojil se profesor filozofie Masaryk pužený pouhou ctižádostí, nemaje dokonce žádných odborných vědomostí, hledaje toliko dosažení jakéhos náčelnictví mezi odpůrci starších učenců českých“ (TOMEK 1905, s. 463). Podobně, a to i vůči vystoupení roku 1911, viz ČELÁKOVSKÝ 2004, naopak obranně GEBAUER 1903 ad. K soudobým ideovým sporům ve vztahu k RKZ srov. BLŮMLOVÁ – JIROUŠEK 2004.

o spor dále slábl,⁵³ zvláštní kapitolu představují vzpomínky potomků kritiků a na druhé straně mladších obránců *RK(Z)*. První, jako Marie Gebauerová či Alice Masaryková, nezřídka podřídili vlastní perspektivu obraně odkazu předků, mj. proti výtce nízkých pohnutek.⁵⁴ Druhý uvedený korpus, z větší části obtížně přístupný či vůbec nevydaný,⁵⁵ spojuje diskurs rukopisových obran s útoky na realistickou kritiku roku 1886, podpořenou – jako ostatně už v prvorepublikových pojednáních Františka Mareše a jeho stoupenců o *RKZ* – osobní zkušeností mj. iniciace či vědecky a lidsky nízkých praktik odpůrců,⁵⁶ s cílem zachovat odkaz obránců proti „oficiální“ vědě. Protagonistou *Vzpomínek na boj za vědeckou pravdu* Ladislava Matouška, které vyšly strojopisně v autorově exilu v Chicagu roku 1958, jsou konsekventně *RKZ*, hájené tradičně a převážně laicky,⁵⁷ ba jako politikum; autorova vlastní zkušenost se naproti tomu ocitá na okraji vyprávění.

„Akce Masaryk-Gebauerova rozpoltila český národ. [...] Zatímco stará generace používala ušlechtilých metod, kterým se vyučila od mužů rázu Palackého a Riegra, vnesla mladá skupina do boje metody sofistiky a dialektiky, které snad by bylo možno [...] používat v bojích politických, ale které jsou nedůstojné a nevhodné pro boj vědecký.“

(MATOUŠEK 1958, s. 28)

Vzpomínání na *Rukopisy* jako konstrukční prvek memoárů

„Co se Rukopisu královédvorského týče, náležel Svatopluk Čech mezi nevěřící. Na gymnáziu byl tehda RK arci ještě obligátní četbou jakožto dokument pravosti nade všechnu pochybnost povznesené, naše pak Květova ‚staročeská mluvnice‘ měla RK za jeden z hlavních svých pramenů a pilířů; ale někteří z nás, zejména Svatopluk Čech, Otakar Hostinský, pisatel těchto řádků a snad jiní ještě septimáni a oktáváni považovali jej nikoli snad na základě polemických spisů Dudíkových a Fejfalíkových, kterých jsme vůbec do podrobností neznali, nýbrž na základě vlastního uvažování a přemýšlení za apokryf, za padělek, aspoň pokud se týče času nebo doby jeho vzniku.“

(HELLER 1916, s. 58)

„Avšak pro Rukopis královédvorský byli bychom podnikli všechno na světě. Vždyť víte, čímž tehdáz byl každému Čechu. A také nám v konviktě byl skutečným palladiem, naší největší chloubou a nejpádnější zbraní proti německým soudruhům, kdykoliv se začali vychloubati duševní povýšeností svého národa nad naším. Ve mnohém jiném jsme museli, aspoň v duchu, s bolestí uzнат správnost jejich důvodů; ale byla jedna zbraň, která nám vždy pomáhala z tísně: drahocenný rukopis. Před tím se přece hluboce uklonil a z něho překládal sám velmistr básnictví německého. Němečtí soudruzi, pokud si publicistických projevů všímali, měli ovšem pohotově jízlivou námitku podvrženosti; ale jestliže některý vytasil se s výtkami Büdingеровými, Fejfalíkovými a jiných popěračů pravosti, zasypali jsme ho [...] spoustou protidůvodů.“

(ČECH 1899, s. 158)

Nejen modelovost vzpomínek, nýbrž i příležitostně napětí mezi nimi, jako v citovaných výročí Serváce Bonifáce Hellera a Svatopluka Čecha, dosvědčují, že *RKZ* jako figura vzpomínání vystupovaly v memoárech selektivně, kontextualizovaně a stylizovaně („Paměť si [...] počíná rekonstruktivně. Minulost se v ní neuchováá jako taková, nýbrž je soustavně reorganizována proměňujícími se referenčními rámci přítomnosti.“)⁵⁸ Kladou vedle potřeby ověřit přesvědčivost a informační hodnotu toho kterého postoje k *RKZ*, přenašeneho do minulosti, především otázku po principech jeho zakotvení v memoárových dílech, ve spojení s proměňujícím se rukopisovým diskursem, resp. diskursy v průběhu doby, pozici a postoji autora, případně jeho autoritou a komunikačními strategiemi, konečně literární strukturou příslušných pamětí (mezi faktograficky přesnými díly, vycházejícími pokud možno z pramenů, „autohagiografiemi“ a literárními autostylizacemi).

Memoáry mohou ovšemže posloužit jako jeden z pramenů, obsahujících soukromé informace (tuto rovínu autoři ostatně sami vyzdvihovali, užívající starších zápisků, dopisů ad.);⁵⁹ mimoto nabízejí, ve srovnání s dalšími prameny, „vnitřní“ pohled na události,⁶⁰ jejich věcnou hodnotu tu naopak ovlivňují selektivní⁶¹ a stylizační postupy založené i na

⁵³ Srov. ŘEZŇKOVÁ 2004, s. 196n. K reflexím této generace, dorůstající v osmdesátých letech, srov. např. GEBAUEROVÁ 1926, s. 220; KVAPIL 1932, s. 136n; KREJČÍ 1989, s. 85 a 137; KARÁSEK ZE LVOVIC 1994, s. 12. V pozdějších výročních a příležitostných vzpomínkách, např. Jaroslava Hilberta ke čtyřicátému výročí rukopisové kritiky, či Josefa Knapa, který se s *RKZ* setkával jako zaměstnanec Knihovny Národního muzea, zpravidla oba nálezy vystupují už bez výraznějších hodnotících prvků, sentimentalizovaně (HILBERT 1926), jako „dobrodružství“ (KNAP 1983, s. 132) apod., a až Miroslav Ivanov v *Tajemství RKZ* (1969), ale i v *Utajených protokolech aneb Geniálním podvodu* (1994) problematiku *RKZ* opět dramatisoval.

⁵⁴ GEBAUEROVÁ 1926; MASARYKOVÁ 1994.

⁵⁵ Zvláště vzpomínky Jana Vrzalíka, fond Jana Vrzalíka v Památníku národního písemnictví v Praze.

⁵⁶ Srov. např. MAREŠ 1931, s. II.

⁵⁷ Kupříkladu filologii Antonína Vaška spojil Matoušek přímo s námitkami Josefa Dobrovského (MATOUŠEK 1958, s. 26).

⁵⁸ Srov. ASSMANN 2001, s. 41–42. Již Otakar Fischer konstatoval, uvažuje o memoárech: „Vzpomínka toho, jenž zaznamenává své memoáry, bývá zakalena, přístupují nové tendence, aktuální zájmy, úmysly směřující k budoucnu, a básník nemá oně úcty k faktům, oně nepodplatné spravedlnosti, oně, zbožnosti k ‚bezzýznamnému‘, jež bádajícímu duchu a zvláště filologovi platí za kardinální ctnosti“ (FISCHER 1914, s. 211).

⁵⁹ Např. FRIČ 1957, s. 99.

⁶⁰ RANDÁK 2006.

⁶¹ Součástí tohoto pohledu je ovšem i zamlčení či marginalizace událostí. V našem případě zůstávají zpravidla stranou pozornosti menší přítomnosti *RK* v později zapomenutých společenských podnicích, nápadné jsou však i přehlížení či zkruslování protivníků (např. paměti J. V. Friče, jakkoli postupují obranně, se starším sporům o *RKZ* většinou vyhýbají, kritikové v nich vystupují spíše mimoděk, kupř. Julius Feifalik jako syn „národního našeho odpůrce“ Feifalika a „převrh[ý] podezříváče pravosti Rukopisu královédvorského“, FRIČ 1960, s. 267; srov. FRIČ 1960, s. 401, 1963, s. 435 a 456), eufemismy k postupům vlastní strany, např. pokud jde o aktéry roku 1886 (srov. HÝSEK 1922), počiny obránců *RKZ* za druhé světové války (MATOUŠEK 1958, s. 31) apod. Významné informace se současně neobjevují vždy přímo (teprve náhled do Poklopova dějepisu, jehož formativní roli na své někdejší historické vědomí, představu o prvofadém historickém postavení slovanských Čechů ve světě a jeho konstanty v minulosti, zmiňuje Josef Svatopluk Machar, ozřejmuje potenciální význam *RKZ* pro dorůstajícího básníka; MACHAR 1984, s. 34).

časovém odstupu.⁶² Pozornost ovšem zaslouží i druhý život autority jejich tvůrců. Například na – vůči diskursu obránců nikoli kontrastní – informaci z paměti Albína Bráfa, že agresivitu rukopisového boje roku 1886 vyprovokovaly Masarykův úvod ke Gebauerovu rukopisovému pojednání a lingvistovo pojednání samo, zatajené některým členům *Athenaeae*, spolu s „nihilistickým“ postojem redaktora,⁶³ opírali svůj výklad o Masarykovi Viktor Dyk, Karel Kramář⁶⁴ ad.⁶⁵ Bráfovu fakticitu naopak zpochybňoval a na nečasovost jeho soudu poukazyval Miloslav Hýsek.⁶⁶

Memoáry tak ovšem, ve spojení s různými historickými narativy, zrcadlí také vícevrstevnost identit svých autorů; v případě *RKZ* dokonce nad svoji jedinečnou faktografickou hodnotu. Jako se v nich před rokem 1886 prolínaly různé momenty iniciace, z nichž pouze jeden představovaly „národní“ *RKZ*, nezřídka v nich nalezná realistická kritika jen dílčí echo. Příklad nabízí Antal Stašek, který se sice s touto kritikou identifikoval, ovšem jako autor rozepsaného hrdinského eposu *Záboj*:⁶⁷ „Chopil jsem námětu toho a zpracoval jej způsobem *od Rukopisu zcela odlišným* v dlouhé epické básni. Hlavní osoba děje neměla s rukopisným hrdinou *nic společného, jen jméno*. Ale koncem konců, byly *myšlenka a dějepisný její podklad přece vzaty z Rukopisu*“.⁶⁸ Roli ve vzpomínce tak hrály vlastní, *Athenaeu* předcházející pochyby,⁶⁹ i příklon k Zábojovi, „osvoboditel[i] pokořeného národa a ujařmené vlasti“.⁷⁰ Také jiní autoři spojili vzpomínání na *RKZ* s předvídaním kritiky jejich autenticity.

„Otázkou, kdo by asi mohl být původcem básní *RK* hlavy jsme si [...] nelámali, zůstávajíce vyřízením této otázky budoucnosti. Hanku považovali jsme za neschopna takového díla, Lindova Jaroslava ni téhož básníka Záři nad pohanstvem jsme ještě neznali, Svoboda byl nám pouhým překladatelem *RK* a Jungmann patriarchou nade všechno podezření vyvýšeným. [...] Leč to nebylo naší starostí, to bylo, jak jsme soudili, problémem budoucnosti.“

(HELLER 1916, s. 60)

Příslušné střety perspektiv vrací konečně i otázku stylizace a estetiky memoárové literatury jako potenciálně interdiskursivního fenoménu, který překračuje politické proudy a obsahuje symbolické výrazové formy, „skrze něž kultury popisují sebe samé a imaginují si alternativní skutečnosti“,⁷¹ tedy i místa umělecké literatury vedle věcně vzpomínkových, odborných textů usilujících *RKZ* jako figury vzpomínání nekonfliktně vyložit. Zatímco část vzpomínek zapojuje *RKZ* epitety a metaforami, často náboženské povahy, do bojů národa („svátost“, „palladium“)⁷² a odpůrce označuje za „kacíře“,⁷³ zesilující vyprávění rétoricky a perspektivou „veřejnou“,⁷⁴ jiné, nezřídka po boku prvního typu, přináší perspektivu soukromou, např. úvahy o smyslu vlastního konání, a k jejímu širšímu, a to i veřejnému smyslu směřují spíše tradičními vypravěčskými postupy, tedy expozicí přítele, odpůrce, překážek apod.

„Že však také jsem dovedla o vlastní újmě se pouštět do pŕtky jako bojovný kohout, míchat se do věci, které jsem nerozuměla, jednati dle návodu cizího a ne z přesvědčení vlastního, namířiti přeháleně a přestřeliti: o tom jsem se k nepospěchu svému poučila, když r. 1886 profesoři Gebauer a Masaryk zahájili spor o pravost *Královédvorského rukopisu*.“

„Když pak [...] ke mně přišel V. Vlček se Zákrejsem, pak i Ferdinand Schulz a všichni stejně horovali o naši literární povinnosti k obraně nejdrazšího slovesného pokladu, přesvědčili i mě úplně, že i já jsem dlužna k osvědčení všeobecnému přidání vyznání své veršem nebo prózou. Přijala jsem tuto na mne vloženou povinnost a vykonala ji britkým článkem v *Ženských listech* a básněmi *Českému dávnověku*, uveřejněnými v *Zlaté Praze* a pak v knize *Na živé struně*.“

(KRÁŠNOHORSKÁ 1927, s. 117–118)

Závěr

V rozvíjející se memoárové literatuře druhé poloviny 19. a počátku 20. století představovaly *RKZ* jako umělecké dílo a napadaný a hájený symbol historických kořenů českého ná-

⁶² Bylo tak kupř. zjištěno, že Alois Jirásek napsal paměti s historiografickou cenou, ovšem některými omyly (HLADKÝ 2000) a že strohé a objektivizující líčení osobního života Aloise Jiráka v jeho pamětech neodpovídá svědectví korespondence, a pokud jde o daný postup, jedná se nejen o časový odstup, nýbrž i záměr díla (SOCHOROVÁ 2015).

⁶³ BRÁF 1922, s. 17n.

⁶⁴ KRAMÁŘ 1937, s. 92n.

⁶⁵ Způsob, kterým Masaryk vedl rukopisový boj, vyložili jako ukvapený, sebestředný a poškozující národ: zatímco Bráf by byl údajně uvítal věcnou diskusi („Lze říci, že ten nešťastný, opravdu provokativní úvod měl hlavní vinu, že se hádka o pravost rukopisu vyšinula z kolejí věcného vědeckého sporu“; BRÁF 1922, s. 18), Kramář, usiluje ve vztahu k *RKZ* o smířlivý postoj, přímo nečasově, jakoby s autoritou svého minulého postoje, spojil kritiku národních dogmat a realistů do jednoho celku (KRAMÁŘ 1937, s. 80).

⁶⁶ HÝSEK 1922.

⁶⁷ STAŠEK 1964, s. 332n.

⁶⁸ STAŠEK 1964, s. 333; zvýrazňujeme my.

⁶⁹ Příslušná část Staškových vzpomínek, jež obsahovala i autobiografickou zmínku, že pisatel nevěřil v autenticitu *RKZ* již v době gymnazijních studií, tedy v druhé polovině 50. let 19. století, a v postoji ho utvrdil Alois Vojtěch Šembera a Jakiv Golovackij [sic] (STAŠEK 1964, s. 333) s několika připojenými „důkazy“, se objevila již roku 1910 příznačně ve sborníku na oslavu Masarykových šedesátin.

⁷⁰ Srov. STAŠEK 1964, s. 333. Stašek ostatně roku 1889, kdy se seznámil s T. G. Masarykem, požádal mladšího autora o posouzení svého *Záboje* a Masaryk jej důkladně provedl (srov. HÝSEK 1937).

⁷¹ Srov. ERLI – NÜNNING 2005, s. 189.

⁷² KRÁŠNOHORSKÁ 1927, s. 118. Srov. vůbec směřování některých prací za jevovou skutečnost: „*Trosky*, [...] kynuly mi v kraj mně neznámý, dojísta divuplný, v kraj Benešem Hermanovem proslavený, po jehožto návštěvě celý školní rok soužila mne neukojitelná touha. Kdož mi tu podivnou touhu vysvětlí?“ (FRIČ 1957, s. 99).

⁷³ STAŠEK 1964, s. 334.

⁷⁴ „[N]abyl jsem *skalopevně* přesvědčení o *bezpečné* pravosti *vzácných* těch pokladů *naší* starobylosti“ (FRIČ 1957, s. 137; zvýrazňujeme my).

roda jedinečnou figuru vzpomínání, propojující sféru soukromou a veřejnou. V souvislosti s tím v memoárech, zvláště spisovatelů a účastníků rukopisových sporů, vystupovaly přinejmenším ve třech podobách: jako prostředek národní iniciace; předmět obran, jež integrovaly národní kolektiv (a to vlastně i v kontrastních reflexích některých německočeských autorů); jako základ nové, kritické identity českého národa. Vedle faktografické hodnoty těchto memoárů ve srovnání s tiskem, korespondencí a dalšími prameny, zvláště pokud jde o informace soukromého rázu, zaslouží pozornost střety jednotlivých přístupů k RKZ a vícevrstevnost identit v nich a narativní, umělecké postupy jako nástroj překonávání spojených konfliktních bodů minulosti.

Seznam použité literatury:

ADLER 2010: ADLER, H. G. *Die Dichtung der Prager Schule*. Wuppertal: Argo, 2010.

ASSMANN 2001: ASSMANN, JAN. *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha, Prostor 2001. Přel. Martin Pokorný.

ANONYM 1841: ANONYM. [Depeche]; *Ost und West* 5, 1841, č. 48, 25. 3., příl. *Prag*, s. 192.

ANONYM 1850: ANONYM. Erlaß des Ministers des Cultus und Unterrichts vom 30. August 1849. *Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaisertum Österreich*, 1849 [1850], s. 684–699.

ANONYM 1870: ANONYM. Václav Levý. *Národní listy* 10, 1870, č. 120, 2. 5., s. 1.

BLÜMLOVÁ – JIROUŠEK 2004: BLÜMLOVÁ, Dagmar – JIROUŠEK, Bohumil (edd.). *Čas pádu Rukopisů. Studie a materiály*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav ve spolupráci s Novou tiskárnou Pelhřimov, 2004.

BODENSTEDT 1888: BODENSTEDT, Friedrich. *Erinnerungen aus meinem Leben*. Berlin: Allgemeiner Verein für deutsche Litteratur, 1888.

BRÁF 1922: GRUBER, Josef (ed.). BRÁF, Albín. *Paměti 1*. Praha: Vesmír, 1992.

COOPER 2012: COOPER, David L. *Mystifications and Rituals Practices in the Czech National Awakening. An National Council for Eurasian and East European Research Paper*. Washington: NCEEER, 2012.

ČAPEK 1990: ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha: Československý spisovatel, 1990.

ČECH 1893: ČECH, Svatopluk. *Druhý květ*. Praha: Vladimír Čech, 1893.

ČELAKOVSKÝ 2004: VELEK, Luboš – VELKOVÁ, Alice (edd.). ČELAKOVSKÝ, Jaromír. *Moje zápisky. 1871–1914*. Praha: Scriptorium, 2004.

DOBIÁŠ 2014: DOBIÁŠ, Dalibor et al. *Rukopisy královédvorský a zelenohorský a česká věda (1817–1885)*. Praha: Academia, 2014.

ERLL – NÜNNING 2005: ERLL, Astrid – NÜNNING, Ansgar. *Literatur und Erinnerungskultur. Eine narratologische und funktionsgeschichtliche Theorieskizze mit Fallbeispielen aus der britischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts*. In: OESTERLE, Günter (ed.) *Erinnerung, Gedächtnis, Wissen. Grundzüge einer kulturwissenschaftlichen Gedächtnisforschung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2005, s. 185–210

FISCHER 1914: FISCHER, Otokar. O účasti umělecké tvořivosti v literárně historickém bádání. *Lumír* 42, 1913/1914, s. 209–215, 255–260.

FLAJŠHANS 1901: FLAJŠHANS, Václav. *Memoiry. Národní listy* 41, 1901, č. 176, 28. 6., příl. *Hlídky literární*, s. 1.

FREYTAG 1887: FREYTAG, Gustav. *Erinnerungen aus meinem Leben*. Leipzig: Hirzel, 1887.

FRIČ 1957: CVEJN, Karel (ed.). FRIČ, Josef Václav. *Paměti 1*. Praha: SNKLHU, 1957.

FRIČ 1960: CVEJN, Karel (ed.). FRIČ, Josef Václav. *Paměti 2*. Praha: SNKLHU, 1960.

FRIČ 1963: CVEJN, Karel (ed.). FRIČ, Josef Václav. *Paměti 3*. Praha: SNKLHU, 1963.

GEBAUER 1903: GEBAUER, Jan. *Hattaliana. Listy filologické* 30, 1903, s. 354.

GEBAUEROVÁ 1926: GEBAUEROVÁ, Marie. *Rodinné vzpomínky na Jana Gebauera*. Kladno: J. Šnajdr, 1926.

GOLL 1911: GOLL, Jaroslav. [Jaroslav Goll nám píše]. In: HERBEN, Jan (ed.). *Boj o podvržené Rukopisy. Zpomínky po 25ti letech*. Praha: Pokrok, 1911, s. 24–27

GUTH-JARKOVSKÝ 1929: GUTH-JARKOVSKÝ, Jiří Stanislav. *Paměti 1. Doby mládí – doby štěstí 1. Doby mládí. 1861–1867*. Praha: Hejda & Tuček, 1929.

GUTZKOW 1875: GUTZKOW, Karl. *Rückblicke auf mein Leben*. Berlin: A. Hofmann & Co., 1875.

HANUŠ 1906: HANUŠ, Josef. Padesátiletá diskuse o Rukopisy. *Listy filologické* 33, 1906, s. 109–135, 211–251.

HANUŠ 1911: HANUŠ, Josef. (ed.) *Rukopisové zelenohorský a královédvorský. Památka z 19. věku*. Praha: Jan Otto, 1911.

HARTMANN 1861: HARTMANN, Moritz. *Bruchstücke revolutionärer Erinnerungen*. In: WALESRODE, Ludwig (ed.). *Demokratische Studien*. Hamburg: Otto Meißner, 1861, s. 137–215.

HEBBEL 1903: HEBBEL, Friedrich. *Sämtliche Werke 10*. Berlin: Behr, 1903.

HELLER 1916: HELLER, Servác. *Z minulé doby našeho života národního, kulturního a politického. Upomínky a zápisky 1*. Praha: Český čtenář, 1916.

HERBEN 1911: HERBEN, Jan (ed.). *Boj o podvržené Rukopisy. Zpomínky po 25ti letech* (Praha: Pokrok)

HERBEN 1935: HERBEN, Jan. *Knihy vzpomínek*. Praha: Družstevní práce, 1935.

HLADKÝ 2000: HLADKÝ, Ladislav. První díl Z mých pamětí Aloise Jiráka jako historický pramen. In: FETTERS, Aleš (ed.). *Alois Jirásek dnes. Sborník přednášek z literárně vědního semináře konaného 24.–26. května 1996 v Hronově*. Hronov: Občanské sdružení KRUH, 2000, s. 48–54.

HOFFMANN 1868: HOFFMANN VON FALLERSLEBEN, August Heinrich. *Mein Leben. Aufzeichnungen und Erinnerungen 1*. Hannover: Carl Rümpler, 1868.

HÝSEK 1922: HÝSEK, Miloslav. K rukopisnému boji v Bráfových pamětech. *Čas* 32, 1922, č. 123, 28. 5., s. 1–2.

HÝSEK 1937: HÝSEK, Miloslav. Doslov. In: HÝSEK, Miloslav (ed.). STAŠEK, Antal. *Záboj. Epická báseň*. Praha: ČAVU, 1937, s. 209–218.

JIREČEK 1909: JIREČEK, Hermenegild. *Rozpomínky z mládí. Kosmův syn, biskup Zdik*. Vysoké Mýto: vlastním nákladem, 1909.

KARÁSEK 1994: DUPÁČOVÁ, Gabriela – ZACH, Aleš (edd.). KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří. *Vzpomínky*. Praha: Thyrsus, 1994.

KNAP 1983: KNAP, Josef. *Bez poslední kapitoly*. Řím: Křesťanská akademie – Velehrad, 1983.

- KOLLÁR 1863:** KOLLÁR, Jan. *Spisy 4. Cestopis druhý a Paměti*. Praha: I. L. Kober, 1863.
- KRAMÁŘ 1937:** KRAMÁŘ, Karel. *Paměti*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1937.
- KRÁSNOHORSKÁ 1927–1928:** KRÁSNOHORSKÁ, Eliška. *Co přinesla léta*. Praha: Vaněk a Votava, 1927–1928.
- KREJČÍ 1989:** KREJČÍ, František Václav. *Konec století. Výbor z pamětí*. Praha: ČS, 1989.
- KVAPIL 1932:** KVAPIL, Jaroslav. *O čem vím. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*. Praha: Orbis, 1932.
- LENDNEROVÁ – JIRÁNEK – MACKOVÁ 2009:** LENDNEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009.
- MACURA 1995:** MACURA, Vladimír. *Znamení zrodu. České národní obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H&H, 1995.
- MACHAR 1984:** MACHAR, Josef Svatopluk. *Konfese literáta*. Praha: ČS, 1948.
- MALÝ 1872:** MALÝ, Jakub. *Vzpomínky a úvahy starého vlastence*. Praha: J. S. Skřejšovský, 1872.
- MAREŠ 1931:** MAREŠ, František. *Pravda o Rukopisech zelenohorském a královédvorském, jak se jeví z dokumentárních fotografií a z poznámek k nim připojených*. Praha: Vlastním nákladem, 1931.
- MASARYK 1895:** MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*. Praha: Čas, 1895.
- MASARYKOVÁ 1994:** MASARYKOVÁ, Alice. *Dětství a mládí*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994.
- MATOUŠEK 1958:** MATOUŠEK, Ladislav. *Vzpomínky na boj za vědeckou pravdu 1*. Chicago: Vlastním nákladem, 1958.
- MAUTHNER 1918:** MAUTHNER, Fritz. *Erinnerungen*. München: Otto Müller, 1918.
- NOVÁK – NOVÁK 1936/1939:** NOVÁK, Arne – NOVÁK, Jan V. *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob až po naše dny*. Olomouc: R. Promberger, 1936–1939.
- OTRUBA 1970:** OTRUBA, Mojmír. *Mýtus a ritus. Pokus o sémantickou interpretaci obran pravosti RKZ. Česká literatura 18, 1970, s. 213–277*.
- PALACKÝ 1898:** PALACKÝ, František. *Korespondence a zápisky 1*. Praha: ČAVU, 1898.
- PETRBOK b. d.:** PETRBOK, Václav. „Tohle bláznivé studium jednoho zfalšovaného dokumentu.“ *Rukopisy a čítanky středních škol v Čechách v letech 1820 až 1918*. In: DOBIÁŠ, Dalibor (ed.). *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Studie z recepcy v umění a kultuře*. Praha: Academia (v tisku).
- PRZIBRAM VON GLADONA 1910:** PRZIBRAM VON GLADONA, Ludwig. *Erinnerungen eines alten Oesterreichers 1. Erinnerungen eines alten Oesterreichers*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1910.
- RAIS 1934:** RAIS, Karel Václav. *Vzpomínky 2*. Praha: Československá grafická unie, 1934.
- RANDÁK 2006:** RANDÁK, Jan. *Životní světy, paměti a jejich interpretace*. In: SEKYRKOVÁ, Milada (ed.). *Paměti a vzpomínky jako historický pramen*. Praha: Národní technické muzeum, 2006, s. 79–89.
- ŘEZNÍKOVÁ 2004:** ŘEZNÍKOVÁ, Lenka. *Moderna a historismus. Historické reprezentace v proměnách literatury na přelomu 19. a 20. století*. Praha: Libri, 2004.
- SEDLÁČEK 1997:** SEDLÁČEK, August. *Paměti z mého života*. Praha: Argo, 1997.
- SOCHOROVÁ 2015:** SOCHOROVÁ, Magdaléna. *Litomyšlské období Aloise Jiráska v privátní korespondenci s Marií Podhajskou. Paměti a korespondence jako dva typy narativních pramenů*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta.
- STAŠEK 1964:** STAŠEK, Antal. *Ze vzpomínek*. Praha: SNKLU, 1964.
- SVĚTLÁ 1958:** SVĚTLÁ, Karolina. *Výbrané spisy Karoliny Světlé 6. Časové ohlasy: Láska k básníkovi; Časové obrázky; Ohlasy roku 1848; Z našich bojů; Miláček lidu svého*. Praha: SNKLHU, 1958.
- ŠIMA b. d.:** ŠIMA, Karel. *Festivní kultura spojená s Rukopisy. Rukopis královédvorský mezi dynamikou měšťanské společnosti a kulturou romantického nacionalismu*. In: DOBIÁŠ, Dalibor (ed.). *Rukopisy královédvorský a zelenohorský. Studie z recepcy v umění a kultuře*. Praha: Academia (v tisku).
- ŠUSTA 1947:** ŠUSTA, Josef. *Léta dětství a jinošství. Vzpomínky 1*. Praha: Melantrich, 1947.
- TOMEK 1904–1905:** TOMEK, Václav Vladivoj. *Paměti z mého života 1–2*. Praha: František Řivnáč, 1904–1905.
- TOUŽIL 1906:** TOUŽIL, Gustav. *Paměti F. F. Šamberka a hrst vzpomínek*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1906.
- TŮMA 1911:** TŮMA, Karel. *Jedva byl zaplašen tento mrak...* In: HERBEN, Jan. (ed.). *Boj o podvržené Rukopisy. Zpomínky po 25ti letech*. Praha: Pokrok, 1911, s. 56–60.
- VÁLEK 1984:** VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984.
- VEJVARA 1911:** VEJVARA, Josef. *Dvě žurnalistické kapitoly*. In: *Půl století Národních listů 1860–1910: Almanach*. Praha: Národní listy, 1911.
- VITÁK 1902–1904:** VITÁK, Konstantin Antonín. *Paměti starého učitele-vlastence, persekucí postiženého 1–2*. Praha: Fr. A. Urbánek, 1902–1904.
- WURZBACH 1869:** WURZBACH, Constant. *Nebeský, Wenzel*. In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 20*. Wien: K. u. K. Hof- und Staatsdruckerei, 1869, s. 109–112.

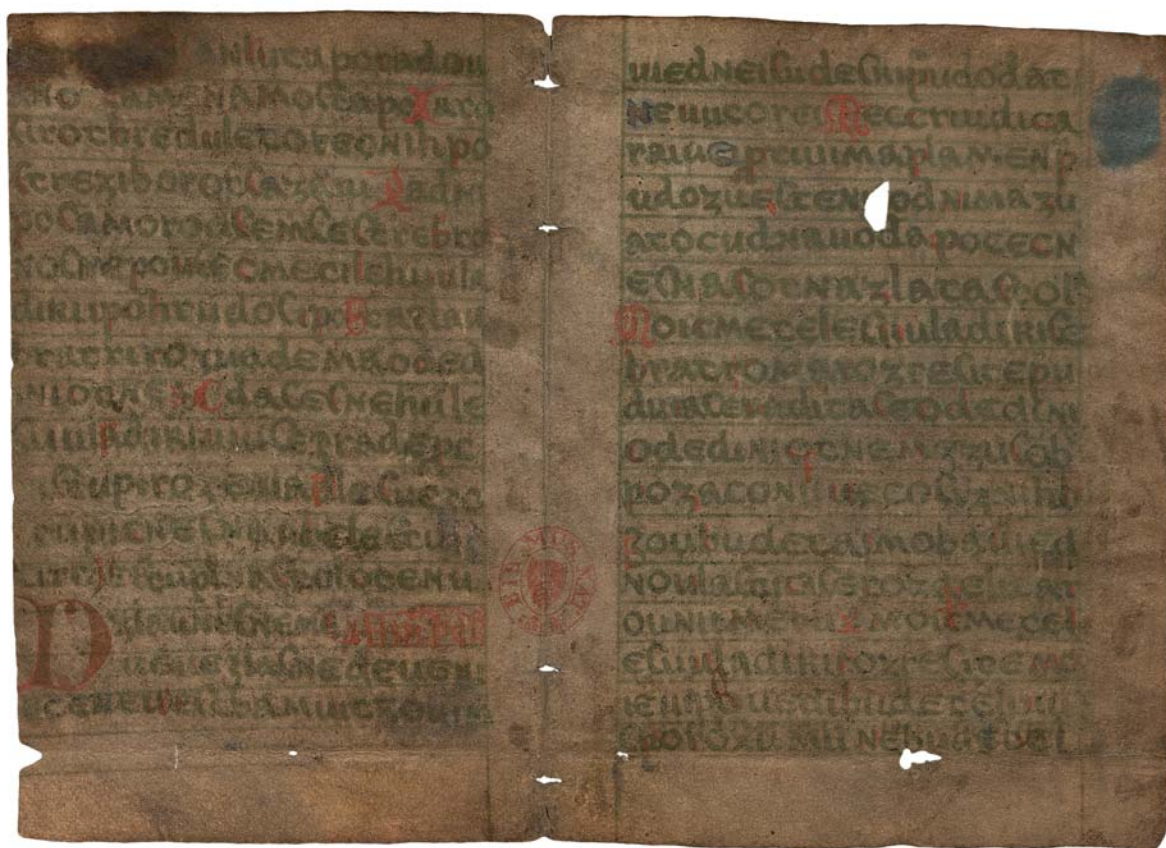
PhDr. Dalibor Dobiáš, Ph.D.

Oddělení pro výzkum literatury 19. století

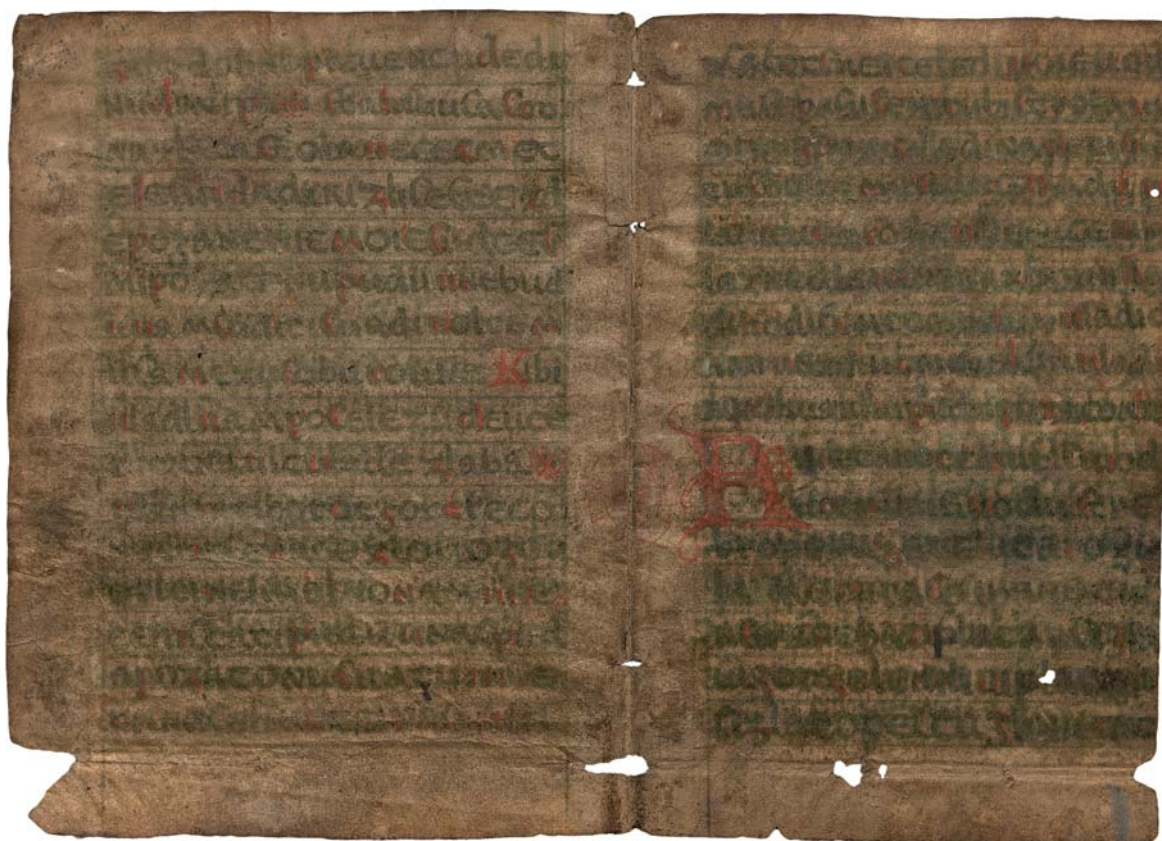
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1

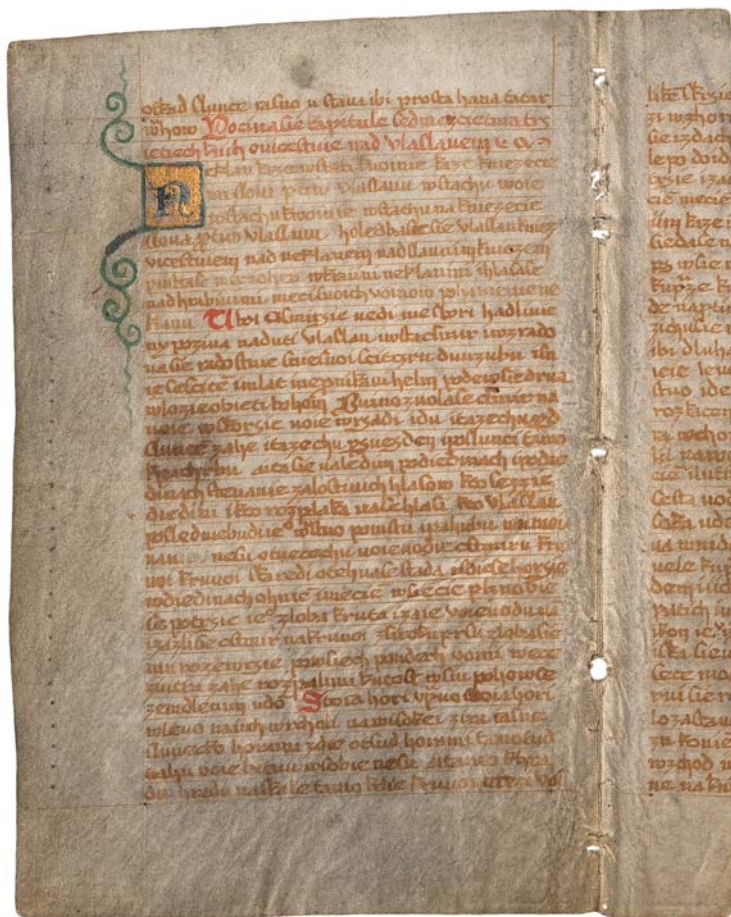
dobias@ucl.cas.cz



Obr. 1. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A b 1 a, Rukopis zelenohorský, 1. polovina 19. století, ff. 2v (iniciála D a údajný kryptogram „V. Hanka fecit“) a 3r. Foto: Kryštof Vanča.



Obr. 2. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A b 1 a, Rukopis zelenohorský, 1. polovina 19. století, ff. 4v a 1r (iniciála A). Foto: Kryštof Vanča.



Obr. 3. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A b 6, Rukopis královédvorský, 1. polovina 19. století, fol. 7v (iniciála N) a proužek fol. 2r. Foto: Kryštof Vanča.



Obr. 4. Praha, Knihovna Národního muzea, sign. 1 A b 6, Rukopis královédvorský, 1. polovina 19. století, ff. 3v (iniciála H) a 6r. Foto: Kryštof Vanča.

ZPRÁVA O ČINNOSTI MATICE ČESKÉ V ROCE 2017

Jarní a podzimní přednáškové cykly reflektovaly dvousté výročí nálezů *Rukopisu královédvorského* a *zelenohorského*. Dubnový přednáškový cyklus pod eponymním názvem přinesl přednášky Milana Ducháčka: Strach z pravdy. Čeští národovci a boj o „nepadělané Rukopisy“ (1901–1941), Václava Petrboha: RKZ a čítanky středních škol v Čechách v letech 1820 až 1918 a Václavy Kofránkové: Psal Záváš z Falkenštejna písně milostné? Podzimní přednáškový cyklus se tematicky věnoval kněžně Libuši v českém umění. Jako první zde vystoupil Ladislav Futtera s přednáškou pod názvem Kněžna Libuše v literatuře, následně pak Vít Vlnas hovořil o zpodobnění kněžny Libuše ve výtvarném umění, poslední přednášku cyklu pod názvem Kněžna Libuše v hudbě měla Vlasta Reittererová.

Pokračovalo se i v kmenovém projektu Matice české (MČ), jehož výstupem jsou informační panely v regionech České republiky, přibližující život a dílo spisovatelů. V první řadě to bylo odhalení dvou informačních panelů na Náchodsku dne 20. května 2017. Panely věnované spisovateli Jaromíru Johnovi a tiskaři a nakladateli Theodoru Böhmovi byly za účasti vedení města a jeho rodáků slavnostně představeny v Novém Městě nad Metují. Ve stejný den byl v Hronově

před kostelem Všech svatých vedle pomníku odhalen také panel Josefu Regnerovi-Havlovickému, jehož životní příběh zpracoval Alois Jirásek ve své románové kronice *U nás*. Události se zúčastnil mj. i místopředseda vlády ČR Pavel Bělobrádek. Velkému zájmu se těšilo i slavnostní odhalení informačního panelu Františka Nepila ve Stradonicích na Berounsku dne 27. května 2017, kterého se vedle rodinných příslušníků účastnila řada významných osobností českého veřejného života, akci navíc doprovázelo vystoupení členů Dismanova rozhlasového dětského souboru. Pro město Harrachov byl vyroben informační panel představující Jana Nepomuka Harracha, významného podporovatele českého kulturního života v 19. století, a to dokonce také v německé, anglické a polské mutaci. Na přání vedení obce Paseky nad Jizerou vznikl panel na paměť Věnceslava Metelky, známého především z Raisova románu *Zapadlí vlastenci*, umístěný před starou paseckou školou. Poslední panel, který se v roce 2017 dočkal slavnostního odhalení, je věnován Karlu Havlíčkovi Borovskému a je umístěn před bývalou lázeňskou budovou ve Šternberku, dnes součástí obce Ledce, ve které Karel Havlíček prožíval poslední týdny svého života po návratu z Brixenu.



Obr. 1. Panel P. Josefa Regnera-Havlovického je od 20. května 2017 umístěn před kostelem Všech svatých v Hronově. Foto: Pavel Muchka.

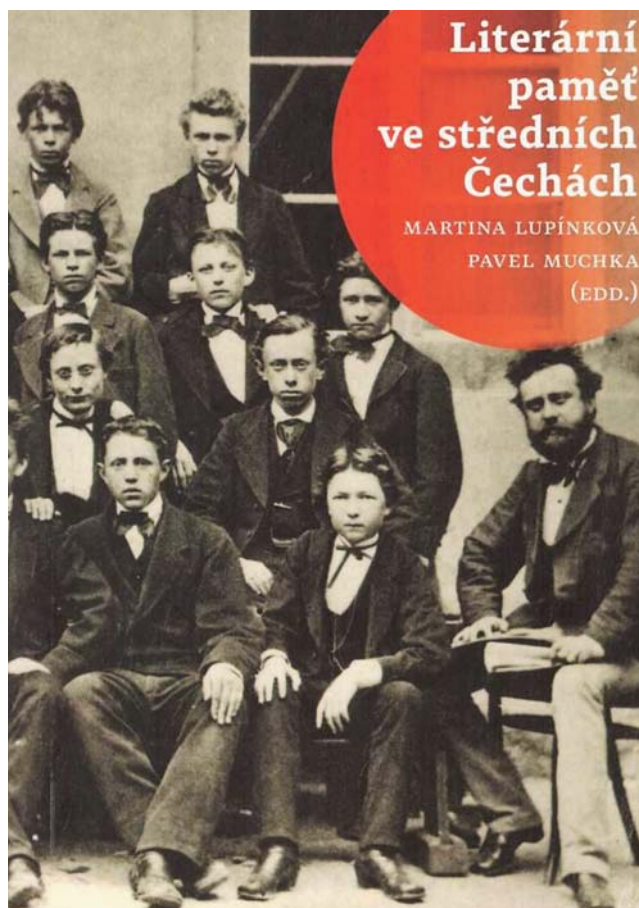


Obr. 2. Dne 27. května 2017 byl slavnostně před hřbitovem ve Stradonicích u Berouna odhalen informační panel Františku Nepilovi, který je zde pohřben. Na fotografii je Zdeňka Nepilová, manželka F. Nepila, s dcerou Helenou Mevaldovou. Foto: Pavel Muchka.

Pro členy MČ byly zorganizovány kulturně-literární zájezdy. První směřoval na Karlovarsko (Lázně Kyselka, Ostrov nad Ohří, Jáchymov). S mimořádně velkým zájmem se setkal dubnový zájezd na Pacovsko po stopách básníka Antonína Sovy a filozofa Bernarda Bolzana (Lukavec, Pacov, Těchobuz). V druhé polovině roku to pak bylo především putování Českým středohořím za českým granátem (Most, Třebívlice, Třebenice, Dlažkovice), dále za českými památkami na území bývalého Kladského hrabství (Kladsko, Kladská Bystřice) nebo kulturní a literární poznávání Slánska (Třebíz, Hořešovice, Kvíllice, Neprobylice, lázně Šternberk, Smečno), spojené se slavností k počtě Karla Havlíčka Borovského. Vánoční atmosféru již měl poslední matiční zájezd, který směřoval do saského Seiffenu.

Uskutečnily se také prezentace nových knih v Nové budově Národního muzea. Dne 2. května byly představeny tři knihy o Karlu Havlíčkovi a jeho korespondenci (I. díl: dopisy z let 1831 až 1842), připravené ve spolupráci Filozofické fakulty Univerzity Karlovy s Nakladatelstvím Lidové noviny. Uvedení knih doplnilo atraktivní hudební vystoupení uměleckého souboru Ludus musicus. Další prezentace knihy se uskutečnila dne 21. září, a to publikace Miroslava Síglu *Co víme o smrti...?*, vydané v nakladatelství Olympia.

Na jaře 2017 byla připravena a v úhledné podobě vydána z literárního kolokvia publikace pod názvem *Literární paměť*



Obr. 3. Obálka sborníku z kolokvia *Literární paměť ve středních Čechách*, které se konalo v Nové budově Národního muzea dne 11. listopadu 2016.

ve středních Čechách, které se konalo dne 11. listopadu 2017 v Nové budově Národního muzea. MČ se organizačně a finančně podílela na vzniku sborníku k počtě Evy Ryšavé, dlouholeté předsedkyně MČ, obsahující příspěvky se zaměřením na kulturní a literární historii. *Matiční listy*, které jsou trvalou součástí sborníku *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum*, se v roce 2017 zaměřily na RKZ zejména příspěvkem Dalibora Dobiáše *Vzpomínání na Rukopisy. Rukopisy královédvorský a zelenohorský v memoárech*.

Smutnou zprávou pro MČ bylo úmrtí jejich dlouholetých členů, dne 25. září PhDr. Evžena Lukeše, člena výboru MČ, který mj. stál za obnovou vydavatelské činnosti MČ, a 13. října Mgr. Tatjány Spunarové, obětavé jednatelky MČ.

Na rok 2018 plánuje MČ tradiční jarní a podzimní přednáškové cykly. Další připravované akce budou souviset s oslavami dvoustého výročí založení Národního muzea. Plánuje se instalace nových informačních panelů, které v Poděbradech představí spisovatele Stanislava Kostku Neumanna a Františka Turinského a v Malči u Chotěboře Františka Ladislava Riegra, politika, mj. aktivně zapojeného do činnosti MČ, jemuž budou i věnovány *Matiční listy* v roce 2018.

PhDr. Pavel Muchka



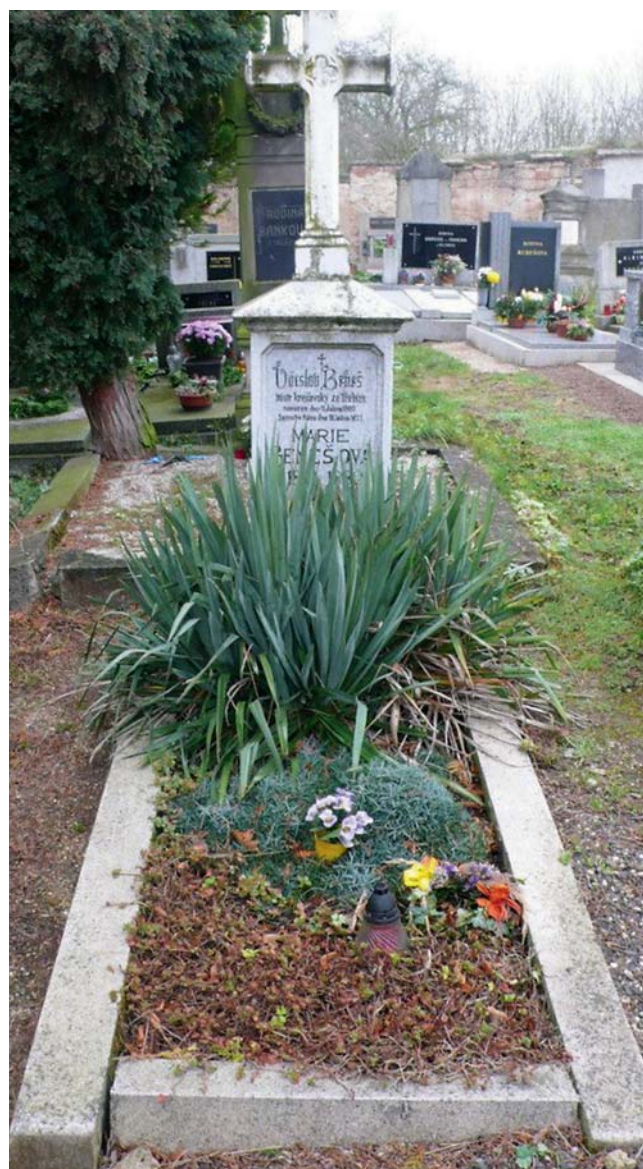
Obr. 4. Dne 4. listopadu 2017 proběhlo slavnostní odhalení panelu na paměť Karla Havlíčka Borovského před bývalou lázeňskou budovou ve Šternberku u Smečna. Foto: Pavel Muchka.



Obr. 5. Bývalá lázeňská budova ve Šternberku, ve které pobýval Karel Havlíček Borovský po svém návratu z Brixenu v roce 1856. Foto: Pavel Muchka.



Obr. 6. Rodný dům spisovatele Václava Beneše Třebízského (1849–1884) v Třebízi u Slaného. Foto: Pavel Muchka.



Obr. 7. Hrob rodičů Václava Beneše Třebízského, Václava a Marie rozené Šarochové, v Kvilicích u Slaného. Foto: Pavel Muchka.



Obr. 8. Klasicistní altán zvaný Hříbek v zámeckém parku v Lukavci u Pacova je spojen s pobyty básníka Antonína Sovy (1864–1928). Foto: Pavel Muchka.

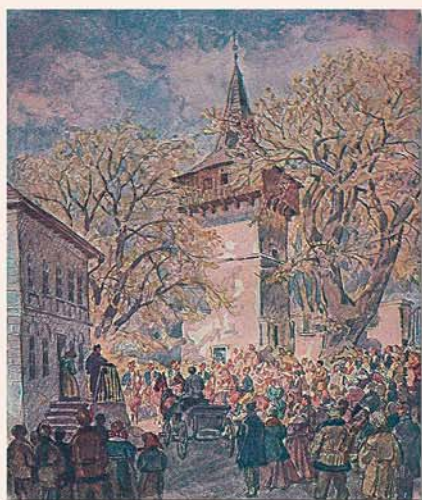


Obr. 9. Na zámku v Těchobuzi u Pacova v letech 1823 až 1841 pobýval filozof a matematik Bernard Bolzano (1781–1848). Foto: Pavel Muchka.

P. Josef Regner - Havlovický

* 24. února 1794

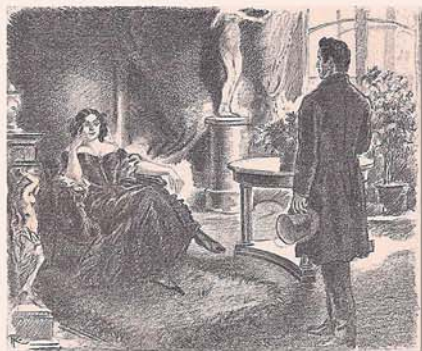
† 11. května 1852



Pohled na hronovskou zvonici a faru od Adolfa Kašpara (1877–1934) jako ilustrace k Jiráskově románové kronice U nás.



Pohled na Náchod od rakouského krajináře J. Wilhelma Jankowského (1825–1870) z doby kolem poloviny 19. století. Olej na plátně. Národní muzeum.



Regnerova audience u kněžny Kateřiny Zaháňské roku 1836 v Ratibořicích na ilustraci Adolfa Kašpara k Jiráskově románové kronice U nás.

Josef Regner, pozdější vlastenecký kněz a pedagog, se narodil 24. února 1794 v Havlovicích v početné rodině mlynáře. Po základní škole a gymnáziu v Broumově, kde patřil k nejlepším žákům, odešel na studia na pražskou univerzitu. Zde ho svým myšlením formoval profesor Bernard Bolzano, katolický kněz, matematik, logik a eticko-sociální myslitel, který během svého působení výrazně ovlivnil své studenty.

Regner byl vysvěcen na kněze 24. srpna 1817 v Hradci Králové, v prosinci pak nastoupil jako kaplan do Náchoda. Jeho zásluhou byl zámecký kopec přeměněn v park. Dnes nese název Regnerovy sady. V roce 1829 byl Regner jmenován zámeckým kaplanem. Přes léto působil ve Svatoňovicích, kde dal postavit nový kamenný kostel. Zde také napsal první část závěti, v níž vyslovuje přání, aby jeho tělo bylo uloženo bez vsí okázalosti na staroměstském hřbitově v Náchodě. V listopadu 1831 nastoupil Regner do Hronova. Lidé se zde živilí hlavně zemědělstvím a tkalcovstvím. Zemědělství bylo na primitivní úrovni, vládla tu bída a nevdělanost.

Počátkem února 1832 vypukla v Hronově epidemie cholery. Na tuto nemoc během krátké doby onemocnělo téměř 400 lidí a polovina z nich zemřela. Regner ve dne v noci navštěvoval nemocné, podle možností přinášel léky, utěšoval a poskytoval svátost. Tohoto těžkého, ale především nebezpečného úkolu, se zhostil velmi dobře, podepsal se však trvale na jeho zdraví. Neonemocněl cholerou, ale vyčerpáním.

Regner věděl, že rozdáváním almužny bídu neodstraní, a proto učil osadníky, jak obdělávat půdu, aby dávala větší úrodu. Učil štěpování a včelařství. Ještě roku 1832 založil v Hronově ovocnou školku. V péči o ni mu horlivě pomáhal učitel František Černý, který vyučoval v Chvalkovických krátce i mladou Barunku Panklovou. Regner žíznoval na svěřených pozemcích i cesty, pešiny a na okrajích farských polí nasázel dvě stě ovocných stromů a kolem hřbitovny zdi dvacet lip. Na území farního lesa zasadil tisíce stromků, pracně zúrodnil farní pole (v místě dnešního městského hřbitova). Podle jeho názoru měly školky nejen význam praktický, ale i morální.

V roce 1836 dostal Regner od kněžny Kateřiny Zaháňské v Ratibořicích pro hronovský kostel skvostný ornát, štolu, palu, manipul a roušku na kalich z těžkého hedvábí se stříbrnou portou, kterou kněžna sama vyšila. Kněžna Zaháňská totiž přestoupila o Velikonocích v roce 1827 v Římě na katolickou víru a Regner se stal jejím zpovědníkem.

Spolu s ranhojičem Markem Tellerem založil v Hronově knihovnu. Regnerovým odchovcem a přítelem byl strýc Jiráska Josef Seidl. Ten, spolu s Jiráskovou sestrou Boženou, vyprávěli spisovateli o Regnerovi, když psal kroniku U nás. Jirásek se tak dozvěděl, že Regner objevil na pozemku jejich rodící minerální pramen, nebo že na Regnerův popud bylo urovnáno nevzhledné hronovské náměstí. Aby opatřil nezaměstnaným horníkům práci, začal doložit na Hronovsku uhlí. Odvážný podnik byl velice nákladný a pro malé počáteční úspěchy nenalézal podporu u členů společnosti. Regner byl finančně zruinován a velmi zklamán, že jeho snaha zabezpečit lidem zdroj stálé obživy byla marná. I tak je třeba na jeho záměr hledět s obdivem.

V roce 1840 dal Regner postavit v Hronově novou zděnou faru. V roce 1845 byl povýšen na děkana, vikáře a školdozorce a odešel do Náchoda.

Regner vynikal širokým rozhledem, teoretickými i praktickými znalostmi, velkou energií a moudrostí. Jako okresní školdozorce usiloval o výrazné zkvalitnění vzdělávání mládeže. Založil na Náchodsku přádelní školy a knihovny – ty v Úpici a Skalici se později staly členy Matice české. Svoje zkušenosti a vědomosti uplatňoval jako člen a aktivista Jednoty pro povzbuzení průmyslu v Čechách či jako dopisující člen Vlastenecko-hospodářské společnosti. V roce 1850 podal této instituci návrh na vylepšený pluh, který sestavil na základě vlastních zkušeností (pluh se dnes nachází v hronovském muzeu). Jeho přičiněním byla v Hronově založena 16. ledna 1849 Jednota hospodářská, jejímž předsedou se Regner stal. Svoje názory a zkušenosti publikoval v odborných časopisech.

Regner zemřel 11. května 1852 na zápal plic. Podle dávného přání byl pohřben na staroměstském hřbitově v Náchodě, ačkoli Hronovští snažně žádali zvláštní deputaci, aby byl jejich farář uložen k věčnému spánku v Hronově. Byl to slavný pohřeb za doprovodu Mozartova Rekviem.

Růžena Štastná

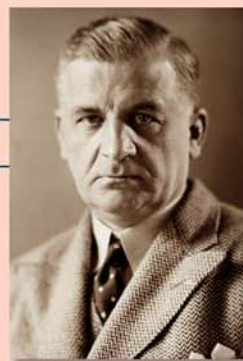
Jaromír John

* 16. dubna 1882

† 24. dubna 1952

Studentý oceán bledě žlutého světla zalévá kraj kolem Nového Města nad rozvodněnou Metují, která obtáčí špinavou břidličnou skálu tohoto orlického Betléma a řve rozkaceným jezem u mlýna, jehož mokré zdi vztekle beraní špinavé kry. Údolí pod červenou věží je zatopeno... Otevřu okna dokořán. Ach! Nikoliv už lednově zajímavý vzduch, nýbrž sama sluneční zář se vžene do plic, jež se rozedmuly, kam žebra dovolila, aby vsály tepelnou rozkoš výsadního nebeského dýchání. Nepoznávám svůj pokoj. Stala se z něho zářící sakristie chrámu slunečního boha!

Dořini milenci a jiné kratochvíle, 1942



Jaromír John. Literární archiv PNP.



Jaromír John s překladatelem a lingvistou Pavlou Eisnerovou (1889–1958) na fotografii, pořízené J. Petříkem dne 27. června 1936. Literární archiv PNP.



Evžen Markalous (1906–1971), syn Jaromíra Johna, s kokršpanělkou Ta v lokalitě Na Popluží u Nového Města nad Metují na fotografii, kterou pořídil J. John dne 31. října 1937. Literární archiv PNP.



Helena Šmahelová (1910–1997), blízká přítelkyně Jaromíra Johna, na fotografii, kterou pořídil J. John v Novém Městě nad Metují v srpnu 1937. Literární archiv PNP.

Spisovatel, novinář a estetik se narodil roku 1882 v Klatovech jako Bohumil Markalous. Mládí prožil v Chrudimí, kde jeho otec Václav, středoškolský profesor a publicista, následujícího roku získal místo na gymnáziu. Matka zemřela pětiletému Bóžovi na tuberkulózu a otec se znovu oženil. Spolu s bratrem Jaromírem tak poznali, co znamená mít macechu a protežované nevlastní sourozence. Ani s přísným otcem si příliš nerozuměl, ale rád vzpomínal na matčiny sestry ze mlýna ve východočeských Nemošicích nebo na strýce porybného z Bohdanče, který mu poskytl vzor mužnosti a předlohu k řadě jeho literárních postav.

V době dospívání se z Bohumila stal náruživý sportovec, zvláště cyklista. Vliv na něho měla i učitelka hry na klavír Růžena Tůmová. Stal se výborným pianistou a navždy získal vztah k hudbě. Hrál na paměť Sukovu *Píseň lásky*, miloval Ravelovo *Boleho* a taneční hudbu své doby – tango. Ale především v jemné a umělecky upraveném pokoji své učitelky, bohatém na vázy, květinové koberce a flakonky voňavek, zahlel celoživotní vášni pro bytovou kulturu.

Otec Markalousovi nedovolil studia konzervatoře, studoval tedy přírodovědeckou fakultu pražské univerzity, aby se mohl stát i on učitelem. Navštěvoval však také řadu jiných přednášek, kromě filozofie, estetiky a dějin umění, zvláště u Otakara Hostinského, i medicínu, a seznámil se tak s řadou soudobých osobností. V letech 1902–1903 studoval v tyrolském Innsbrucku. Nejvíce ho však přitahovala tiskařská černá – „osud osudovců“.

Po ukončení studií a svatbě s Giselou Hrbenskou roku 1905 učil Markalous na středních školách v Praze, Kolíně a Hradci Králové a věnoval se osvětové činnosti a žurnalistice. Na začátku roku 1915 narukoval a prodléhal válečné operace první světové války na Balkáně i vážné onemocnění a ztratil bratra Jaromíra. Tehdy vznikl také jeho pseudonym. Byl přítom ovlivněn i praktickými důvody: jako voják nesměl spisovatel publikovat. Z počáteční tvorby Johna zvláště později proslula kniha *Věčery na slamičku* (1920), která líčí právě osudy českých vojáků zavlčených do války.

V samostatném Československu působil John v Brně opět jako středoškolský a vysokoškolský učitel, mimoto i novinář (redigoval mj. časopis *Bytová kultura*, kam přispíval i Adolf Loos, později *Pestrý týden*). Roku 1925 přešel do státní služby do Prahy, nedlouho nato se však rozhodl pro penzi a věnoval se nadále žurnalistice, studium estetiky a výtvarného umění a literární tvorbě. Z následujícího období pochází jeho povídka *Zbloudilý syn* (1934), konfrontující se s nastupujícím fašismem, či tvorové a psychologicky propracované romány *Moudrý Engelbert* (1940) a *Pampovínek* (1948). Po druhé světové válce byl John jmenován profesorem estetiky na Palackého univerzitě v Olomouci.

Pod vlastním jménem vystupoval jako učitel, výtvarný kritik a estetik, blízký meziválečné avantgardě a vedený představou o vlivu estetické výchovy na jednotlivce a společnost: význam měly zvláště jeho práce o umění v praktickém životě, zaměřené proti křiči a zdobnosti (*Estetika praktického života*, vyd. 1989). Pod jménem Jaromír John tiskl svá díla jako beletrista. John tvořil ležce a poutavě, se smyslem pro autentické zobrazení lidských typů, jejich psychologie, a s jemnou ironií k soudobé společnosti a jejímu životnímu stylu. Řadu svých prací určil také dětem a mládeži (vlastenecké prózy *Rajský ostrov* z roku 1938 o výstavbě Národního divadla či *Topičovo australské dobrodružství*, 1939).

Nové Město nad Metují hostilo Johna téměř tři roky. V lednu roku 1936 se přistěhoval na pozvání paní Böhmové do patrového domku ve stráni za zadním traktem tiskárny, na jehož střeše je dnes vyhlídka. Hledal zde potřebný klid k tvorbě, neboť hektický pražský život jej už příliš unavoval. Tzv. Červená věž mu naopak v zimě připomínala maják obklopený tmou a vodami. Do Nového Města za ním často jezdili jeho literární přátelé, například Konstantin Biebl, František Halas, Vladislav Vančura a další. Johna ve velmi moderně a harmonicky krásně zařízené věži navštěvoval i syn Evžen, lékař v Praze, objevila se také mladinká Helena Šmahelová, žačka a partnerka v závěru života, pozdější spisovatelka, vydavatelka jeho díla a autorka vzpomínek.

John se brzy stal součástí novoměstského společenského života. Rád jezdil na kole, které si dal vyrobit podle vlastního návrhu. Jako padesátiletý tak zvládl cestu z Nového Města do Prahy a zpět. Začal fotografovat – zaujaly jej např. pila v Pekle, Koníček, Sendraž, zámek či Černý vír. Ve své Červené věži pracoval na románech *Výbušný zlotvor* (vyd. 1959) a *Estét* (1970) či na knize pro mládež *Rajský ostrov*. John měl prý na děti přímo sugestivní vliv, bral je jako rovnocenné partnery. Název knihy a místo její tvorby byly inspirací k pojmenování hotelu Rajská zahrada. Ten zde, kde stávala tiskárna z dob Rakouska-Uherska, vznikl v roce 2013.

John na Novoměstsku uskutečnil i několik literárních přednášek. Jako představitel české kultury také vystoupil s protifašistickým projevem před zaplněným Husovým náměstím na prvomájové manifestaci roku 1938. K Novému Městu se váže jeho text *Kdybych byl milionářem* nebo povídka *Strakapoude, kde jsi?* Později vznikla knížka *Dořini milenci a jiné kratochvíle* (1942), kde jsou popsány marné snahy o udržení čisté rasy. Titulní Dora, fenka kokršpaněl, se ve skutečnosti jmenovala Ta a John si ji pořídil díky přátelství s dobrušským spisovatelem Karlem Michlem. V povídce *Našel jsem viníka* (1939) již autor vážně reflektuje aktuální nacistickou hrozbu a další pobyt v Novém Městě vnímá jako nebezpečný. Popisuje své stěhování odsud na selském voze i s knihovnou k sestřenicím do Slatiňan u Chrudimí.

Jaromír John, zevnějškem lord a uvnitř demokrat, zemřel dne 24. dubna 1952 ve věku sedmdesáti let v nedaleké jaroměřské nemocnici. Je pohřben na hřbitově v Pardubičkách.

Mgr. Markéta Mrázková



Z rodinného alba Anny Faltýskové.

Theodor Böhm

* 21. prosince 1829

† 24. června 1912

Theodor (Bohdan) Böhm, tiskař, nakladatel, podnikatel a starosta, pocházel z Náchoda. Soukromě se vzdělával, krátce studoval v Praze na technice, pracoval v písařně českoskalcké přádelny. Jeho zálibou bylo vyřezávání a malování figurek, kterým se říkalo „betléjáci“. Roku 1851 byl otcem povolán do Nového Města nad Metují, aby řídil nově zakoupenou kamenotiskárnu. Ta sídlila nejprve v pronajatých prostorách ve Willarsburském domě, v dnešní ul. Českých legií čp. 4. Na ručních strojích se v ní rozmnožovaly úřední tiskopisy, především oběžníky, neboli cirkuláře. Později Böhm rozšířil provoz, v roce 1855 převzal tiskárnu do svého majetku a od následujícího roku tiskl i barevnou litografii. Deset let po svém příchodu do Nového Města koupil zde na Krajském předměstí dvě staré chalupy čp. 71 a 72, které dal strhnout, a na jejich místě vystavěl litografický závod. V roce 1870 jej rozšířil o knihtiskárnu a později ještě o knihařství. Koncem 19. století se závod už rychle rozvíjel, byly v něm instalovány kamenotiskové rychlolisy a místo páry už pohon strojů obstarávala elektrická energie. Böhm se stal jedním z největších výrobců barevných litografických pohlednic. Pestrá byla i jeho nakladatelská činnost pro region – vydával verše, prózu i naučnou literaturu. Osou byla edice Obrázková knihovna pro mládež československou, vycházely zde loutkové a divadelní hry pro mládež, studentské kalendáře, ale i odborné publikace o tkalcovství. Nebyť Böhmova závodu, patrně by nevznikly mnohé knížky, které si dali tisknout soukromníci, instituce a spolky. Jak uvádí novoměstská publikace *Stopy starých časů* (2008), získala tiskárna v roce 1891 medaili na Jubilejní zemské výstavě v Praze a další v roce 1899 na velké výstavě ve Francii. Pamětní list ke stému výročí vynálezu litografie uvádí tisíc typů vytisknutých pohlednic. Na počátku 20. století bylo v Böhmově knihtiskárně 16 zaměstnanců, 2 mistři-faktoři a 3 praktikanti. Obsluhovali 5 tiskařských strojů, sazba se dělala ručně. Litografický ústav umělecký měl dvě části: dvoubarevnou litografii a chromolitografii. Zde bylo obvykle zaměstnáno 23 lidí. Pracovalo se 9 hodin denně. Je jisté nezbytné ocenit mistrovskou práci zdejších nadaných zaměstnanců, kteří přímo čarovali se štětcí a pery na hladkých litografických kamenech. K tiskárně také patřila krásná dekorativní zahrada s vodotryskem a sochami, letní veranda a zahradní domek ve skále na svahu k řece Metují, kde pobýval koncem 30. let 20. století i spisovatel Jaromír John. Theodor Böhm byl neobyčejně schopný a pracovitý člověk, který chtěl být vždy na výši doby a svůj závod opatřoval nejlepšími stroji. Za necelé čtvrtstoletí vybudoval z nejkromnějších začátků jednu z nejpřednějších tiskáren v Rakousko-Uhersku. Pochopitelně řešil i problémy, v náchodském archivu můžeme najít jeho dopis oznamující explozi parního kotle na bělidle v červnu 1895, nebo záznam o soudním sporu s mlynářem Ptáčkem. Lze si zde také prohlédnout plán na přístavbu tiskárny v roce 1907, či nahlédnout do domácího řádu (např. nutnost vyměňovat často sazečům ručníky, aby nedošlo k otravě olovem). Theodor Böhm se navíc angažoval v rozvoji dopravy, hospodářství a školství na Novoměstsku, zakládal hasičský sbor, třikrát byl zvolen starostou Nového Města nad Metují. Zvelebil lázeňské místo Rezek, kde si postavil vilu. Spolu s historikem Janem Karlem Hrašem působil v okrašlovacím spolku. (První zjištěnou publikací vydanou Böhmovým nakladatelstvím jsou právě *Povídky našeho lidu* Jana K. Hraše.)

Za své zásluhy byl Theodor Böhm roku 1901 při příležitosti oslav 400. výročí založení Nového Města nad Metují jmenován čestným občanem města. Zemřel 24. června 1912 ve věku 83 let a byl pohřben na novoměstském hřbitově. Majestátní pomníková stěna rodiny Böhmovy na hřbitově U Všech svatých se dochovala dodnes, hrobka byla bohužel zrušena.

Tiskařův syn Jindřich Böhm (1879–1914) převzal řízení závodu ještě za života otce, v roce 1905, kdy se také oženil se svou láskou, jednadvacetiletou Jifinou Nedomovou z Prahy. Zaměstnanci jim připravili zahradní slavnost s lampióny a vytvořili dvě krásná fotoalba – jedno firemní pro odcházejícího Theodora Böhma a druhé soukromé (např. s fotografiemi z rodinných výletů na hrad Potštejn) pro novomanžele. Jindřich si navíc vytvořil vlastní nakladatelskou značku dle své záliby – motiv s fotografickou kamerou. Bohužel zemřel ve věku 35 let za záhadných okolností na prudkou otravu. Vdova Jifina Böhmová pak podnik za pomoci zaměstnanců úspěšně vedla až do své smrti v roce 1945. Výroba se zaměřila zejména na nástěnné kalendáře, plakáty, obaly na potravinářské výrobky apod. Nakladatelská činnost již nepokračovala. Roku 1946 byl podnik transformován na družstvo Obal. Přesto byl o dva roky později znárodněn a připojen ke grafickým závodům v Cerveném Kostelci, s nimiž se později stal součástí národního podniku Severografia. Novoměstská i červenokostecká Severografia byla po revoluci zprivatizována pod názvem Helios Exprint a tiskárna byla definitivně zrušena po 142 letech v roce 1993.

Chátrající objekt je v současnosti proměněn na hotel Rajská zahrada. Motiv okénka z verandy Böhmových, která již podlehla zubu času, převzala architektka Helena Daňbujánová pro tvorbu designu hotelu i pro jeho logo. Uchovává tím vzpomínku na úspěšnou a významnou novoměstskou rodinu Böhmových a jejich kouzelnou zahradu nad řekou Metují. Zastavte se, zadívejte se a vraťte se na chvíli v čase. Třeba zaslechnete i zvuk tiskařských strojů.

Mgr. Markéta Mrázková



Reklamní plakát na likér Balkán. Státní okresní archiv Náchod.



Fotografie tiskárny Theodora Böhma z doby kolem roku 1905. Pocházejí z pozůstatosti Františka Prouzy, reprodukčního fotografa tiskárny. Městské muzeum Nové Město nad Metují.

Živozavatel: město Nové Město nad Metují ve spolupráci s Maticí českou, sekci Společnosti Národního muzea – únor 2017. Typografie, tisk: FAST digital print studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz.



* 2. 11. 1828, Vídeň

† 12. 12. 1909, Vídeň

Jan Nepomuk František hrabě Harrach

Hrabě Harrach je všestranně a zcela neobyčejně činným mužem, a kdekoli zasadil sílu svou, zasadil jí s prospěchem. Jan hrabě Harrach je slechtic nejen rodem, nýbrž i duchem a citem.

(Jan Neruda, Humoristické listy, 1885)

Narodil se jako syn vzdělaného, vlastenecky orientovaného Františka Arnošta hraběte Harracha a jeho manželky Anny Marie Terezie, rozené princezny z Lobkovic. Jisté i to se stalo příčinou, proč záhy začal zvýšenou měrou vnímat své české kořeny. Rozhodující vliv však na něj měl vlastenecký trojlístek jeho vychovatelů: Jan Erazim Vocel, Vendelín Grünwald a Antonín Jaroslav Vřátko.

Již roku 1848 se mladý šlechtic spolu s otcem zúčastnil Slovanského sjezdu v Praze. O rok později vstoupil do armády. Po necelých osmi letech aktivní služby opustil, neboť se připravoval na sňatek s Marií Markétou z Lobkovic. Těšil se také na nově zakoupený velkostatek Konárovice u Kolína a vůbec správu rodinného majetku.

Již v 50. letech 19. století se začal Harrach intenzivně věnovat osvětě v oblasti zemědělství. V roce 1863 založil ve Stěžeřích na Králověhradecku rolnickou školu. O zemědělství psal dokonce poučné spisky, například *Krátké naučení o důležitosti dobytka dojného, která dlužno rozumně jej chovati a jakých vad se vystrýhati* (1864).

Jako podnikatel i funkcionář přispěl k rozvoji českého průmyslu. Stal se předsedou České hedvábnické jednoty, Českého spolku pro vývoz a přívoz, banky Slavia i dalších institucí. Svá předsednictví nechápal jen jako formalitu a do dění zasahoval odbornou prací, vlivem své osobnosti a nezdíka i velkorysou hmotnou pomocí.

Výrazně se exponoval také v českém politickém životě. V roce 1865 vstoupil jako poslanec do zemského sněmu, o pět let později do říšské rady a roku 1884 se stal členem panské sněmovny. Dobře si uvědomoval, že mnohonárodnostní podunajská monarchie může fungovat pouze na základě rovnoprávného přístupu ke všem zde žijícím národnostem. Své konzervativní názory shrnul do útlé publikace *Spása Rakouska* (1865).

Harrachovy zásluhy o rozmach českého kulturního života jsou zcela mimořádné. Jako kurátor Matice české (1862–1890) podporoval intenzivně vydávání české literatury. Sám také autorsky působil: například podle Palackého *Dějín* sepsal a roku 1867 vydal *Chronologický přehled dějín českých* určený české mládeži a 1400 výtisků věnoval Matici. Jako její představitel v následujícím roce slavnostně poklepal na základní kámen Národního divadla.

Zasloužil se také o výstavbu muzejní budovy na Václavském náměstí v Praze. V roce 1890 byl zvolen prezidentem Společnosti Muzea Království českého a zůstal jím až do své smrti.

V čase prvního Národního divadla, na které účinně přispěl, publikoval Harrach v časopise *Osvěta* brilantní studii o neutečených poměrech početné české menšiny ve Vídni. V součinnosti se Slovanskou besedou, v jejímž čele stál, a spolkem Komenský založil ve Vídni českou školu, vymohl konání bohoslužeb v češtině a výrazně oživil zdejší spolkový život. Jen na zakoupení českého kostela věnoval částku 200 000 korun! Jeho označení *otec vídeňských Čechů* mělo v té době hluboký smysl a charakterizovalo vztah hraběte k tamní české menšině.

Krkonosě Harrach miloval. Zdokonaloval zdejší komunikace včetně turistických. Západní hřebeny zpřístupnila dnešní Harrachova cesta z Harrachova údolím Mumlavy k Labské boudě a do Špindlerova Mlýna, vybudovaná v letech 1876–1879. Poté následovaly další komunikace. Na Zálém dal postavit restauraci a později i charakteristickou kamennou rozhlednu. Roku 1889 stál u zrodu Jilemnického odboru Klubu českých turistů. O tři roky později byl pro mimořádné zásluhy jako první jmenován čestným členem Klubu.

Hospodářský nebo turistický rozmach západních Krkonosů by nebyl myslitelný bez dobrého vlakového spojení. I tady Harrachovi náleží podstatná zásluha na vybudování místní dráhy z Martinic v Krkonosích do Rokytnice nad Jizerou. Rozmachu turistiky hrabě napomohl i tím, že v roce 1892 dal přivést na Jilemnicko první lyže, a bezděky tak z Jilemnice učinil kolébku českého lyžování.

Dobře si uvědomoval, že horskou přírodu musíme chránit. Roku 1904 zřídil v Labském dole na severním svahu Krkonosů první zdejší přírodní rezervaci o rozloze přes 60 ha.

K Harrachovu měl Harrach hezký vztah. Rád pobýval na místním záměčku. Velkou péči věnoval rozvoji zdejší sklárny. Za jeho života byla dvakrát přestavěna, ale proces její modernizace byl téměř nepřetržitý. V roce 1900 tu byla uvedena do provozu tehdy nejmodernější brusírna skla na světě. Měla již elektrický pohon a jako vzácná plně funkční technická památka se dochovala dodnes. Harrachovské sklo získávalo vavříny na všech světových výstavách a zdobilo nejvýznamnější interiéry u nás i ve světě. Hrabě přitom dbal i o řádné nemocenské a důchodové pojištění svých pracovníků a také v této činnosti zaujal velmi čestné místo.

Jeho nákladem byla nedaleko sklárny roku 1902 postavena i půvabná kaple sv. Alžběty vybavená řadou místních sklářských výrobků.

Okolí města představovalo také významnou lesní a honební jednotku spravovanou kvalifikovaným personálem. I v této oblasti byly zaváděny četné novinky, považované ve své době nezdíka za vzorové.

Výraznou pracovní aktivitu si Harrach udržel téměř do konce života. Zemřel ve Vídni, pochován je v rodinné hrobce v Horní Branné u Jilemnice.

PaedDr. Jan Luštinec



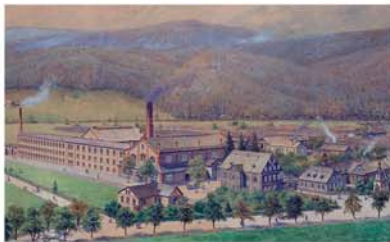
Portrét Jana Nepomuka Františka hraběte Harracha od Františka Ženíška, olej na plátně, 1896 (Národní muzeum)



Váza z původního vybavení jilemnického zámku, sklárna Nový Svět, 1885 (Krkonoské muzeum v Jilemnici)



Harrachův záměček v Harrachově kolem roku 1895 (Krkonoské muzeum v Jilemnici)



Sklárna Nový Svět na akvarelu Františka Skopalíka, 1898 (Krkonoské muzeum v Jilemnici)



Malíři skla v harrachovské sklárně, kotořovaný diapozitiv Josefa Vějnara, pravděpodobně z roku 1904 (Krkonoské muzeum v Jilemnici)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Krkonoským muzeem v Jilemnici (Správa KRNP) a město Harrachov – duben 2017.
Typografie, tisk: FAST digital print studio s. r. o., Praha 10 Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_ceska@nm.cz

Jan Nepomucen Franciszek hrabia Harrach

*2. 11. 1828, Wiedeń †12. 12. 1909, Wiedeń

Już w latach 50-tych XIX wieku Harrach zaczął się bardziej aktywnie zajmować oświatą w dziedzinie rolnictwa. W 1863 roku założył szkołę rolniczą w Stěžerách w rejonie Kralowohradeckim. O Rolnictwa napisał także pouczające pisma.

Jako przedsiębiorca i urzędnik przyczynił się do rozwoju czeskiego przemysłu. Stał się przewodniczącym Czeskiego Związku Jedwabiu, Czeskiego Stowarzyszenia Eksportu i Importu, banku Slavia i innych instytucji.

Znacząco udzielał się także w czeskim życiu politycznym. Zdawał sobie sprawę z tego, że monarchia nad Dunajem może działać jedynie na podstawie równouprawnienia wszystkich narodów w niej żyjących.

Szczególne zasługi posiada Harrach w dziedzinie ekspansji czeskiego życia kulturalnego. Przyczynił się do budowy Teatru Narodowego w Pradze. Jako kurator Czeskiej Macierzy (*matice česká*) (1862-1890) zajął się wydawaniem literatury czeskiej. W 1890 roku został prezesem Muzeum Królestwa Czeskiego.

Harrach kochał Karkonosze. Miał on ogromne zasługi w poprawie tutejszych dróg wraz z liniami kolejowymi. Dzięki niemu ekspandowała także turystyka, której hrabia niebawem pomógł, kiedy w 1892 roku przywiózł na Ziemię Jilemnicką pierwsze narty.

Dobrze zdawał sobie sprawę z tego, że górska przyrodę należy chronić. W 1904 roku założył w Kotlinie Łaby na północnym stoku Karkonoszy pierwszy rezerwat przyrody rozciągający się na pow. Ponad 60 ha. Harrach bardzo lubił Harrachov. Lubił przebywać w miejscowej leśniczówce. Szczególną dbałością otoczył tutejszą hutę szkła. Za jego życia była ona dwukrotnie przebudowywana i nieustannie modernizowana. W 1900 roku została oddana do użytku fabryka polerowania szkła, w tym czasie najbardziej zaawansowana taka fabryka na świecie. Posiadała napęd elektryczny i jako rzadki, w pełni funkcjonalny zabytek techniczny, przetrwała do dnia dzisiejszego. Szkoła z Harrachova zdobywała laury na wszystkich wystawach międzynarodowych i zdobyło wnętrza najważniejszych interierów w Czechach i na świecie. Hrabia dbał również o ubezpieczenie zdrowotne i emerytalne swoich pracowników, także w tej dziedzinie zajmował honorowe miejsce. Na jego nakłady w pobliżu fabryki szkła zbudowano w 1902 roku piękną kaplicę pod wezwaniem św. Elżbiety, którą udekorowano wieloma lokalnymi produktami szklanymi.

PaedDr. Jan Luštinec



Portret Jana Nepomucena Franciszka hrabiego Harracha autorstwa Franciszka Zeniška, olej na płótnie, 1896

Portrait of Johann Nepomuk Franz, count of Harrach by František Zenišek, oil on canvas, 1896

Porträt von Johann Nepomuk Franz, Graf von Harrach von František Zenišek, Öl auf Leinwand, 1896

Johann Nepomuk Franz, count of Harrach

*2. 11. 1828, Vienna †12. 12. 1909, Vienna

Harrach began to raise public awareness in the area of agriculture as soon as in 1850s. He founded a peasant school in Stěžery in the district of Hradec Králové in 1863. Harrach wrote instructive writings on agriculture.

Both as an entrepreneur and official he contributed to the development of Bohemian industry. He became chairman of the Bohemian Union of Silk Manufacturers, Bohemian Association for Import and Export, bank Slavia as well as other institutions. He was very active in Bohemian political life as well. Harrach was well aware of the fact that the multinational Danube monarchy can only function with equal approach to all nationalities living here.

Harrach's merits to advance Bohemian cultural life are quite extraordinary. He was involved in the construction of National Theatre in Prague. As a curator of Matices česká (1862-1890) he took care of publication of Bohemian literature. He was elected president of the Society of Museum of the Kingdom of Bohemia in 1890.

Harrach loved Giant Mountains. One of his achievements was the development of local transport network including railway. The count also supported the upturn of tourism by importing the first skis to the region of Jilemnice in 1892.

He was well aware of the need to protect nature in the mountains. Harrach established the first local nature reserve with a surface of over 60 hectares in 1904 in Labský důl on the northern slope of Giant Mountains. Harrach had a good relationship to Harrachov. He enjoyed staying in the local castle. He took great pains to advance the glassworks. The glassworks was rebuilt twice during his lifetime, but the process of its modernization was almost continuous. The most advanced glass polishing plant in the world at the time was set into operation in 1900. It already had electric drive and it survived until today as a rare and valuable fully functional technical sight. Glass from Harrachov gained laurels on all international exhibitions and served as decoration in famous interiors both in our country and abroad. The count also provided for appropriate health and pension insurance of his employees and his efforts in this area are greatly appreciated. He also funded the construction of the picturesque chapel of St. Elisabeth in 1902 not far from the glassworks which features various local glass products.

PaedDr. Jan Luštinec

Johann Nepomuk Franz, Graf von Harrach

*2. 11. 1828, Wien †12. 12. 1909, Wien

Bereits in den 50er Jahren des 19. Jahrhunderts hat Harrach angefangen, sich intensiv der Aufklärung im Bereich der Landwirtschaft zu widmen. Im Jahr 1863 gründete er in Stěžery im Bezirk Hradec Králové eine Bauernschule. Er hat lehrhafte Schriften über Landwirtschaft verfasst.

Als Unternehmer und Funktionär hat er zur Entwicklung der böhmischen Industrie beigetragen. Er wurde zum Vorsitzenden des Böhmisches Vereins der Seidenhersteller, des Böhmisches Verbands für Einfuhr und Ausfuhr, Bank Slavia und noch weiterer Institutionen.

Er war auch im böhmischen politischen Leben sehr aktiv. Er wusste ganz genau, dass die multinationale Donaumonarchie nur auf der Grundlage einer gleichen Einstellung zu allen hier lebenden Nationalitäten funktionieren kann.

Harrachs Verdienste um den Aufschwung des böhmischen Kulturlebens sind ganz außerordentlich. Er hat sich am Aufbau des Nationaltheaters in Prag beteiligt. Als Kurator von Matices česká (1862-1890) sorgte er für Herausgabe von böhmischer Literatur. Im Jahr 1890 wurde er zum Präsidenten der Gesellschaft des Museums des Königreichs Böhmen gewählt.

Harrach liebte das Riesengebirge. Ihm gehört das Verdienst um die Verbesserung des lokalen Verkehrsnetzes einschließlich der Eisenbahn. Der Graf war auch bei dem Aufschwung der Touristik behilflich, indem er im Jahr 1892 die ersten Skier in die Region von Jilemnice gebracht hat.

Graf Harrach fand den Schutz von Natur in den Bergen sehr wichtig. Im Jahr 1904 errichtete er in Labský důl am nördlichen Hang des Riesengebirges das erste örtliche Schutzgebiet mit einer Fläche von über 60 ha. Harrach hatte immer eine gute Beziehung zu Harrachov. Er verbrachte gerne Zeit auf dem hiesigen Schloss. Er hat sich sehr intensiv der Entwicklung der Glashütte gewidmet. Während seines Lebens wurde die Glashütte zweimal umgebaut, aber der Prozess der Modernisierung verlief fast ununterbrochen. Im Jahr 1900 wurde hier die damals modernste Glasschleiferei der Welt eröffnet. Sie verfügte bereits über elektrischen Antrieb und blieb als seltenes wertvolles und voll funktionsfähiges technisches Denkmal bis heute erhalten. Glas aus Harrachov erntete Lorbeeren auf allen internationalen Ausstellungen und schmückte die berühmtesten Innenräume sowohl bei uns als auch weltweit. Der Graf hat sich dabei auch um angemessene Kranken- und Rentenversicherung seiner Mitarbeiter gekümmert und sowohl in diesem Bereich gehört ihm ein Ehrenplatz. Er finanzierte den Bau der malerischen Kapelle der heiligen Elisabeth, in der sich viele örtliche Produkte aus Glas befinden und die nicht weit von der Glashütte im Jahr 1902 erbaut wurde.

PaedDr. Jan Luštinec



Zamek Harracha w Harrachowie około 1895 roku
Harrachs castle in Harrachov around 1895
Harrachs Schloss in Harrachov um das Jahr 1895



Huta Szkła "Nowy Świat" na akwreli Franciszka Skopalika, 1898
Glassworks Nový Svět on watercolor by František Skopalík, 1898
Glashütte Nový Svět auf Aquarell von František Skopalík, 1898



Wazon z oryginalnego wyposażenia zamku w Jilemnicy, huta szkła Nový Svět 1885
Vase from the original furnishings in castle of Jilemnice, glassworks Nový Svět, 1885
Vase aus ursprünglicher Ausstattung in Schloss Jilemnice, Glashütte Nový Svět, 1885



Malarze malujący na szkle, w hucie szkła w Harrachowie, kolorowy slajd Józefa Vejnar, prawdopodobnie z 1904 roku
Glass painters in glassworks Harrachov, colored diapositive by Josef Vejnar, probably from 1904

Glasmler in Glashütte Harrachov, koloriertes Diapositiv von Josef Vejnar, wahrscheinlich aus dem Jahr 1904



Věnceslav Metelka,
fotografie z roku 1860
(Památník zapadlých vlastenců)

Věnceslav Metelka

* 17. 9. 1807, Sklenařice

† 1. 5. 1867, Paseky nad Jizerou

Stárnu, zrak mi pomalu mizí, oheň hasne, cit tupí. Přichází mi jako na divadle, když úloha se dohrává. Odstoupím brzy za kulisy a bude drama života dohráno. Přijde na to, hrál-li jsem dobře neb špatně. Až pomínu, nepominou po mně housle. Mnohé budou chválit a velmi mnoho hanět...
(Metelkovy deníky, 1859)

Učitel, houslař a písmák Věnceslav Metelka se narodil jako nejstarší syn chalupníka Jáchyma Metelky ve Sklenařicích nedaleko Vysokého nad Jizerou. Během školní docházky na něj měl silný vliv jeho učitel, písmák a hudebník Matěj Hájek. Učil ho mimo jiné na housle, flétnu a klavír. Od deseti let chodil Věnceslav hrát po hospodách. Jako dospívající mladík odešel na zkušenou do Německa. Poté

se učil truhlářem a v Náchodě pracoval v houslařské dílně, což pro jeho budoucí život mělo zásadní význam.

Přišel jsem do Náchoda k mému známému, tent byl hospodář. On mi vypravuje, že se nejkrásnější příležitost naskytla, že nemusím k truhláři – že instrumentář, jenž fortepiana, klavíry, kytary, housle a jiné věci dělá, potřebuje tovaryše truhlářského. Mně to bylo vítáno. Instrumentář přišel k hodináři, a než bylo půl hodiny, již jsem stál v práci u instrumentáře.

Roku 1829 odešel Metelka na naléhání svého otce do Jičina studovat učitelství a po absolvování ústavu se roku 1831 stal pomocným učitelem v Pasekách. Jako jeho nadřízený zde působil učitel Josef Šimůnek, zanícený národní buditel, jehož velkou láskou byly knihy, časopisy, divadlo a hudba. Nebránil se jejich zápůjčkám a nepochybně ovlivnil duchovní klima Pasek i jejich okolí. Jako regenschori v kostele sv. Václava pozvolna vytvořil velmi bohatý a cenný hudební archiv. Pro Metelku byl dobrým, názorově spřízněným principálem, od něž se mohl ještě mnohemu píučit. Pro svého pomocníka měl pochopení a nebránil mu, když se od roku 1835 náruživě věnoval ochotnickému divadlu.

Jak bylo tehdy běžné, s učitelstvím nebyl spojen pravidelný plat, a proto musel Metelka žít velice skromně. Vzdýt Paseky patřily k nejchudším obcím Vysocka. Navzdory nedostatečným příjmům dostal roku 1836 výjimku a mohl se i jako školní pomocník oženit se sestrou učitele Šimůnka Kateřinou, s níž měl pak čtyři děti: Pavlínu (1836–1857), Václava (1838–1856), Josefa (1841–1880) a Johanku (1843–1868). Dvě starší děti, výrazně nadané, zemřely krátce po sobě v mladém věku na tuberkulózu a Věnceslav Metelka jejich odchod prožíval velmi těžce.

Hmotná situace se poněkud zlepšila, když roku 1838 zemřel manželčin otec. Metelka mohl z dědictví koupit domek v Pasekách a začal také hospodařit. Přivydělával si hraním, ale hlavně stavěl housle, violy a další dřevěné hudební nástroje včetně kytar. Po celý život vášnivě miloval hudbu a věnoval se také komponování. Rozsah jeho skladatelské činnosti dosud spolehlivě neznáme.

Dožil se otevření nové pasecké školní budovy, ale na místo definitivního učitele čekal marně. Proto v roce 1847 učitelskou profesi opustil. Přitom si poznamenal dodnes platná slova:

Přání jest, aby učitelé byli lépe placeni a aby placení učitelé byli lepší.

Přání jest, aby zasloužili učitelové byli vyznamenani

a aby vyznamenani učitelé toho též zasluhovali.

Přání jest, aby se učitelé nezapomněli vzdělávati

a aby se nezapomnělo na vzdělaného, udělati jej učitelem.

Po odchodu ze školy se věnoval především výrobě již zmíněných nástrojů a stal se zakladatelem slavné krkonošské houslařské školy. V jeho díle pokračovali i jeho potomci a k tradici této školy se dodnes s hrdostí hlásí mimo jiné světoznámí pražští Špidlenové či neméně věhlasní hradečtí Pilařové.

Metelka si psal četné zápisky. Jeho deníky i drobná díla (*Život školního pomocníka, Bál v Potočnicku, Cesta pražská, Pravdivé příběhy* a další) si dodnes zachovala mimořádnou dokumentární hodnotu a jsou uložena v Památníku národního písemnictví v Praze. V roce 1890 se s nimi zásluhou zdejšího učitele Josefa Dlaboly seznámil Karel Václav Rais, jehož inspirovaly k proslulému románu *Zapadlí vlastenci*.

Krkonošský přítel můj zvěděv, že se připravuji napsati historii staré školy české, zapůjčil mi zápisky horského písmáka Václava (sic!) Metelky... Mezi rodinnými, mravokárnými, hospodářskými a kantorskými poznámkami denními našel jsem tam též hojně vlastenecké výlevy a stesky, črty z tehdejšího života vůbec a z kantorského zvláště, jež se mi vroucností i pravdivostí svou a bohatými detaily dobovými výborně hodily. (K. V. Rais)

Věnceslav Metelka zemřel na tuberkulózu roku 1867. Avšak jeho odkaz žije dodnes. V kostele sv. Václava, který se od obrozeneckých časů příliš nezměnil, se na Metelkovu počest každoročně konají Pasecké hudební slavnosti. S životem i jeho houslařskou školou Vás seznámí neobyčejně zajímavý *Památník zapadlých vlastenců*. V obci se dochoval i Metelkův dům a stará pasecká škola. *PaedDr. Jan Luštinec*



Vzácné housle V. Metelky z roku 1857
(Památník zapadlých vlastenců)



Záznam o narození dcery Johanky, deníkový zápis z roku 1843 (Památník zapadlých vlastenců)



Porůzné myšlenky za rok 1837 a 1838,
Metelkovy deníky z let 1835 až 1844
(Památník zapadlých vlastenců)



Stará pasecká škola č. p. 90,
kde v letech 1831 až 1846 V. Metelka učil
(Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou)



Metelkova rodná chalupa
ve Sklenařicích
(Památník zapadlých vlastenců)

Zřizovatelé: Národní muzeum – Matice česká, sekce Společnosti Národního muzea, ve spolupráci s Krkonošským muzeem v Jilemnici (Správa KRNAF) a obcí Paseky nad Jizerou – říjen 2017.
Typografie, tisk: FAST digital print studio s. r. o., Praha 10. Kontakt: Matice česká, Václavské náměstí 68, 115 79 Praha 1, tel. 224 497 333, matice_cekas@nm.cz.